

Voorwoord

Beleidsvalueren is het op systematische wijze beoordelen van het ontwerp, de uitvoering, de resultaten en de doorwerking van beleid. Hierin staat het attributievraagstuk centraal: kunnen de waargenomen effecten worden toegeschreven aan het beleid?

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) verricht systematisch onafhankelijk evaluatieonderzoek over de resultaten van het Nederlandse buitenlandbeleid. IOB beoordeelt het beleid aan de hand van criteria van *relevantie*, *doeltreffendheid* (effectiviteit) en *doelmatigheid* (efficiëntie) en – indien mogelijk – ook de *coherentie* en *duurzaamheid* van de bereikte resultaten. Dit Jaarbericht geeft een beknopt beeld van de resultaten van in het afgelopen jaar uitgevoerde beleidsdoorlichtingen, evaluaties en overige studies. De meeste betreffen onderdelen van het Nederlandse bilaterale beleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, buitenlandse handel en diplomatieke relaties. Het Jaarbericht biedt tevens een overzicht van het lopende onderzoek en van de bijdragen van IOB ter ondersteuning van de kwaliteit van het overige evaluatiewerk van directies en posten.

In 2016 heeft IOB vijf onderzoeken afgerond: twee beleidsdoorlichtingen en drie (effect)evaluaties. De beleidsdoorlichtingen betreffen de thema's Internationaal cultuurbeleid en Publieksdiplomatie. De evaluaties betreffen de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking met de Palestijnse gebieden, het beleid van Nederland ten aanzien van de WHO en de gevolgen van de beëindiging van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Voor deze laatste studie, getiteld *The gaps left behind*, heeft IOB afzonderlijke landenstudies uitgevoerd over Bolivia, Burkina Faso, Guatemala, Nicaragua, Tanzania en Zambia. Alle afgeronde beleidsdoorlichtingen, (effect)studies en overige onderzoeken zijn terug te vinden op de vernieuwde website van IOB: www.iob-evaluatie.nl.

| 2 |

Dit Jaarbericht biedt een overzicht van de evaluatiedekking per begrotingsartikel van BZ, gevolgd door een beknopte beschrijving van de afgeronde onderzoeken die vallen onder de BZ-begroting (hoofdstuk V) en de BHOS-begroting (hoofdstuk XVII). Hierna volgt een opsomming van de overige studies en een korte beschouwing over de doorwerking van het afgeronde onderzoek. Het lopende onderzoek is volgens hetzelfde patroon opgenomen. Ten slotte geeft dit Jaarbericht beknopte informatie over het beheer en de overige activiteiten van IOB.

In de inleiding van dit Jaarbericht 2016 reflecteert IOB op de betekenis van de zogenoemde Duurzame ontwikkelingsdoelen (ofwel *Sustainable Development Goals*, *SDG's*), mede in het licht van de ervaringen met de Millenniumdoelen. Wat betekenen deze nieuwe doelen voor het bredere Nederlandse duurzaamheidsbeleid en het beleid gericht op internationale samenwerking? De complexiteit van de opgaven vraagt in ieder geval om het stellen van nationale prioriteiten, het inzetten op beleidscoherentie en het blijven monitoren, evalueren en leren voor (nieuw) beleid. Dit biedt nieuwe uitdagingen voor evaluatoren en evaluatiediensten als IOB.

Wendy Asbeek Brusse
Directeur

Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Ministerie van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Agenda 2030: van ontwikkelingsbeleid naar beleid voor duurzame ontwikkeling	4
Reikwijdte van de evaluatieprogrammering	16
Afgeronde evaluaties – Buitenlandse Zaken	19
Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid (2009-2014)	19
Beleidsdoorlichting publieksdiplomatie (2010-2014)	20
Afgeronde evaluaties – Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	22
How to Break the Vicious Cycle: Evaluation of Dutch Development Cooperation in the Palestinian Territories (2008-2014)	22
Voorkomen is beter dan genezen. Evaluatie over Nederland en de WHO (2011-2015)	23
The gaps left behind: An evaluation of the impact of ending aid	25
Gebruik en doorwerking van IOB-evaluaties	28
Publicaties naar aanleiding van IOB-evaluaties	29
Lopend onderzoek – Buitenlandse Zaken	31
Beleidsdoorlichting operationele doelstelling 2.3: Ontwapening, wapenbeheersing, non-proliferatie van massavernietigingswapens en het wapenexportbeleid	31
Beleidsdoorlichting Nederland en het Europees Nabuurschapsbeleid	32
Lopend onderzoek – Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	34
Development into the bargain: Evaluation of Technical Assistance for Trade Policy and Regulations	34
Effectevaluatie Economische Diplomatie	35
Beleidsdoorlichting Nederlandse inzet voor wereldwijde voedselzekerheid (2012-2016)	35
Beleidsdoorlichting waterbeheer (2006-2016)	36
Beleidsdoorlichting maatschappelijk middenveld	36
Beleidsdoorlichting over de samenwerking met de Verenigde Naties bij de realisatie van de doelstellingen van de Nederlandse ontwikkelingsamenwerking	37
Lopend onderzoek – overige studies	39
Studie armoede en ongelijkheid in Afrika	39
Communicatie en samenwerking	40
Communicatie	40
Lezingen, presentaties en conferenties	41
Internationaal overleg	42
De helpdesk van IOB	44
Definities	46

Agenda 2030: van ontwikkelingsbeleid naar beleid voor duurzame ontwikkeling

Inleiding

In september 2015 presenteerden de Verenigde Naties (VN) de zogenoemde duurzame ontwikkelingsdoelen (Sustainable Development Goals – SDG's) voor 2030. Dit zijn de opvolgers van de Millennium Ontwikkelingsdoelen (MDG's) voor 2015. De nieuwe agenda is ambitieus en omvattend: hij telt 17 doelen, 169 subdoelstellingen en 230 indicatoren om de voortgang te monitoren. Er zijn niet alleen milieu-, klimaat- en ontwikkelingsdoelen, maar ook doelen op het gebied van vrede, veiligheid, mensenrechten, goed bestuur en het tegengaan van ongelijkheid.

Bovendien geldt de agenda voor alle landen, inclusief ontwikkelde landen als Nederland. In dit hoofdartikel van het Jaarbericht 2016 gaat IOB nader in op deze brede opgaven en uitdagingen, mede in het licht van de ervaringen met de MDG's. De bijdrage begint met een korte schets van de ervaringen met de MDG's en de achtergronden en ambities van de agenda voor de duurzame ontwikkelingsdoelen. Wat betekent deze voor het bredere Nederlandse duurzaamheidsbeleid en het beleid gericht op internationale samenwerking? De complexiteit van de opgaven vraagt in ieder geval om het stellen van nationale prioriteiten, het inzetten op beleidscoherentie en het blijven monitoren, evalueren en leren voor (nieuw) beleid. Dit stelt ook eisen aan evaluatiediensten als IOB.

De 17 Sustainable Development Goals (SDG's) voor 2030

Ervaringen met de MDG's

In 2001 formuleerden VN-medewerkers de MDG's. Hiermee bouwden ze voort op de zogenoemde Millenniumverklaring die de regeringsleiders op de VN-top van september 2000 hadden aangenomen. Ook grepen ze terug op eerdere discussies over ontwikkelingsdoelen in het verband van de groep van rijke donorlanden van het Development Assistance Committee van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO-DAC). De acht mondiale doelen met 21 subdoelen doelen met concrete streefwaarden en 48 indicatoren werden geselecteerd op basis van twee criteria: of er internationaal geaccepteerde indicatoren beschikbaar waren om de concrete voortgang te kunnen meten en of er goede gegevens bestonden om de mondiale trends in kaart te kunnen brengen (Vandemoortele 2007). De ambitie van de opstellers was om een relatief simpele, breed geaccepteerde én meetbare ontwikkelingsagenda te formuleren, zonder specifieke ontwikkelingstheorieën te omarmen of concrete beleidsrecepten voor te schrijven, zoals de Wereldbank en het IMF in de decennia ervoor nog hadden gedaan. Dat zouden veel ontwikkelingslanden immers niet meer accepteren (Van der Hoeven 2012: 5).

Al vrij snel ontstond er ook kritiek op de MDG's. Ten eerste zouden deze zich vooral richten op meetbare opgaven als scholing, het tegengaan van kinder- en moedersterfte en armoede- en ziektebestrijding, en onderliggende, meer controversiële en moeilijke vraagstukken als sociale, economische en politieke ongelijkheid, mensenrechten, vrede en veiligheid en goed bestuur ongemoeid laten (AIV 2016). Ten tweede werden de MDG's ontworpen als *mondiale* ambities, maar allengs ook gepresenteerd als doelen waaraan de prestaties van individuele regio's en zelfs nationale staten moesten worden afgemeten. Dit zou volgens de critici getuigen van onrealistisch maakbaarheidsdenken dat wel moest uitmonden in cynisme. Zo zou de ambitie van een halvering van het aantal mensen dat leeft onder de armoedegrens betekenen dat Afrikaanse landen een jaarlijkse groei van gemiddeld 7 procent van het BNP moesten bereiken in de periode 2000-2015. In de voorafgaande vijftien jaar was dat maar zeven van de in totaal 153 landen gelukt. Onder die zeven bevonden zich twee Afrikaanse landen: Botswana en Equatoriaal-Guinea. En het bereiken van het doel van universele toegang tot een afgeronde lagere schoolopleiding betekende dat de meeste ontwikkelingslanden binnen vijftien jaar zouden moeten bereiken waar de meeste rijke landen bijna een eeuw over hadden gedaan (Clemens and Moss 2005; Easterly 2009). Een derde punt van kritiek was dat de MDG's na verloop van tijd het karakter kregen van een vooral door Westerse donoren gedreven agenda die de bestaande, dominante Westerse hulpkaders bestendigden (Kenny 2015: 6). Van der Hoeven constateert bijvoorbeeld dat er een pervers spel ontstond:

'Development organizations lobbied to get their specific concerns tagged onto one or more MDGs or to have indicators of specific targets to get their concern explicitly mentioned. Challenges explicitly covered in the MDGs trumped other development concerns that arguably were equally important.'

(Van der Hoeven 2015: 6)

Toch is er terecht ook veel lof voor de MDG's. Ze hebben immers een politiek momentum gecreëerd waarbij overheden in ontwikkelingslanden en donoren actief hebben ingezet op het verbeteren van ontwikkelingsresultaten. Hierdoor is een aantal doelen daadwerkelijk verwezenlijkt of dichterbij gebracht. De onderwijsdoelen vormen een voorbeeld. Al in 1990 hadden vertegenwoordigers van 155 landen tijdens de wereldconferentie *Education for All* afgesproken vóór het einde van het millennium ervoor te zorgen dat alle kinderen toegang zouden krijgen tot het primair onderwijs. Maar in veel landen zou het tot na 2000 duren voordat echte verbeteringen op dit terrein werden gerealiseerd (IOB 2008). Instrumenten voor het dichterbij brengen van de MDG's waren *Poverty Reduction Strategy Papers* (PRSPs), schuldverlichting (gekoppeld aan investeringen in armoedeprogramma's), sectorsteun, algemene begrotingssteun en internationale fondsen zoals het *Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria* of het *Global Partnership for Education*.¹ Hoewel niet unaniem, erkennen donoren dat intensieve samenwerking met de ontvangende landen en ondersteuning van nationale programma's vermoedelijk de meest effectieve en efficiënte manier vormden om het halen van de doelstellingen dichterbij te brengen (zie De Kemp et al. 2011). De Parijse Agenda van 2006 vormde hiervan uitdrukking.

Het gaat hier te ver om alle resultaten voor de periode tot 2015 in beeld te brengen. We noemen enkele saillante punten:²

1. De doelstelling van een halvering van extreme armoede is ruimschoots bereikt: het aantal personen op de wereld met een inkomen onder de grens van 1,90 dollar daalde van 2 miljard (37 procent) in 1990 tot 700 miljoen in 2015 (10 procent). Armoedecijfers blijven echter hoog in Sub-Sahara Afrika.³
2. De deelname aan het primair onderwijs verbeterde wereldwijd van 83 procent in 2000 tot 91 procent in 2015. Het aantal kinderen dat niet naar school gaat nam in die periode af van 100 miljoen naar 57 miljoen. In Sub-Sahara Afrika steeg de onderwijsdeelname van 52 naar 80 procent.
3. De onderwijsdeelname van meisjes is belangrijk verbeterd: in alle ontwikkelingslanden samen volgen nu meer meisjes dan jongens onderwijs. In Sub-Sahara Afrika gaan tegenover elke 100 jongens 93 meisjes naar school (85 in 2000).
4. De sterfte onder kinderen tot vijf jaar is meer dan gehalveerd van bijna 13 miljoen in 1990 tot minder dan 6 miljoen in 2015. In Sub-Sahara Afrika verminderde deze van 155 per 1.000 levendgeborenen tot 83.
5. Moedersterfte daalde van 385 per 100.000 levendgeborenen in 2000 tot 220 in 2015. Voor Sub-Sahara Afrika waren deze cijfers respectievelijk 990 en 550.
6. Door de intensivering van de bestrijding van drie grote 'killer diseases' (aids, malaria en tuberculose – tbc) sinds 2000 werden in 2015 21-30 miljoen sterfgevallen voorkomen, onder wie 14-20 miljoen in Sub-Sahara Afrika (McArthur en Rasmussen 2017). Tbc-sterfte daalde tussen 1990 en 2015 met 45 procent.
7. In 2015 had 91 procent van de wereldbevolking toegang tot schoon drinkwater tegenover 76 procent in 1990. Voor Sub-Sahara Afrika ging het om een stijging van 55 procent in 2000 naar 68 in 2015.
8. De reële ontwikkelingshulp (ODA) nam tussen 2000 en 2015 toe met 82 procent. Dankzij de hoge uitgaven voor de eerstejaarsopvang van asielzoekers hoorde Nederland in 2015 (eenmalig?) weer bij de landen die de internationale streefwaarde van 0,7 procent haalden.⁴

¹ Dit laatste fonds komt voort uit een initiatief van Minister Herfkens in 2002 voor de oprichting van een onderwijsfonds (het *Fast track Initiative* (FTI)). Landen konden hier een beroep op doen indien zij zelf onvoldoende middelen konden vrijmaken en bijdragen van donoren onvoldoende waren om de MDG-doelstellingen voor onderwijs te realiseren.

² Het overzicht steunt op de meest recente MDG-rapporten, het *Global Monitoring Report* en andere Wereldbankstudies en de *Global Monitoring Reports* van UNESCO en WHO en de *World Development Indicators* van de Wereldbank.

³ IOB brengt hierover op korte termijn een studie uit.

⁴ Zweden kwam dat jaar inclusief de uitgaven voor asiel op 1,4 procent.

De versterkte politieke inzet voor de MDG's heeft dus een reële bijdrage geleverd aan de strijd tegen honger, armoede en ziekten. Er is dan ook alom overeenstemming dat die inspanningen voorzetting verdienen (Sachs 2012).

De agenda voor de SDG's: opgaven en uitdagingen

De agenda voor de SDG's vormt een erkenning dat de 'oude' mondiale doelen nog niet aan belang hebben ingeboet, maar wel dringend aanvulling behoeven als gevolg van gewijzigde internationale verhoudingen en omstandigheden. De afgelopen 15 jaar was er sprake van een snelle economische ontwikkeling van landen als China, Brazilië en India. De uitdagingen blijven desalniettemin groot. Zo betekent het bereiken van de status van middeninkomensland nog niet dat armoede is uitgebannen. Op dit moment woont 70 procent van 's werelds armen in een van deze landen. Dit is vooral een gevolg van de 'promotie' van India naar de groep van (lagere-) middeninkomenslanden. Naar schatting 23 procent van 's werelds armen leeft in zwakke, conflict-gevoelige staten die kampen met zeer zwakke bestuurscapaciteit en toegenomen demografische druk. De ontwikkelde, rijkere landen worstelen met de maatschappelijke en politieke effecten van grootschalige bezuinigingen op de overheidsuitgaven, werkeloosheid, ongelijkheid en verzet tegen verdere globalisering. Bovendien is de economische ontwikkeling van de afgelopen decennia overal ten koste gegaan van het milieu, het klimaat en de biodiversiteit. Om die redenen heeft de VN voor de SDG-agenda van de komende vijftien jaar het begrip duurzame ontwikkeling centraal gesteld (Sachs 2012; Van der Hoeven 2012: 13).

Volgens een gangbare definitie die teruggrijpt op het rapport van de Commissie Brundtland uit 1987, betekent het concept duurzame ontwikkeling dat de huidige generatie in haar streven naar welvaart en welzijn ervoor zorgt dat er ook voor toekomstige generaties voldoende economisch, menselijk, natuurlijk en sociaal kapitaal beschikbaar blijft. Het natuurlijk kapitaal – klimaat, natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit – speelt hierin een sleutelrol, omdat de mensheid dit nodig heeft om te kunnen overleven (CBS 2016: 12).⁵ De huidige 17 mondiale doelen voor de periode tot 2030 vormen een brede duurzaamheidsopgave met een niet-wettelijke inspanningsverplichting. Anders dan de MDG's gelden ze voor *alle* landen, inclusief de ontwikkelde Westerse. Tekenend hiervoor is dat bijvoorbeeld doelstelling 2 het beëindigen van de honger in de wereld combineert met het bevorderen van duurzame landbouw. En doelstelling 8 verwijst zowel naar economische groei en werkgelegenheid als naar de noodzaak beide niet ten koste te laten gaan van het milieu. Doelstelling 10 richt zich op het verminderen van ongelijkheid, zowel binnen als tussen landen.⁶ De doelstellingen 13, 14 en 15 zijn zelfs geheel gewijd aan klimaat en biodiversiteit.

⁵ In navolging van het Nederlandse CBS hebben in 2014 60 lidstaten het zogenoemde CES-raamwerk van de Conference of European Statisticians aanvaard. Dit onderscheidt naast economisch kapitaal (machines en gebouwen) en menselijk kapitaal (arbeid, onderwijs, gezondheid) natuurlijk kapitaal en sociaal kapitaal (sociale netwerken en vertrouwen).

⁶ Het debat hierover heeft in de Westerse landen een impuls gekregen met de publicatie van het spraakmakende boek *Le Capital au XXI siècle* van Thomas Piketty.

De 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen

	1. Einde maken aan armoede overal, in alle vormen.
	2. Einde maken aan hongersnood, bereiken van voedselzekerheid en verbeterde voeding en het bevorderen van duurzame landbouw.
	3. Verzekeren van goede gezondheid en welzijn op elke leeftijd bevorderen.
	4. Verzekeren van gelijke toegang tot kwalitatief goed onderwijs en bevorderen van levenslang leren voor iedereen.
	5. Bereiken van seksuele gelijkheid en zelfontplooiing/empowerment voor alle vrouwen en meisjes.
	6. Verzekeren van toegang tot en duurzaam beheer van water en riolering voor iedereen.
	7. Verzekeren van toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen.
	8. Bevorderen van aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve werkgelegenheid en eerlijk werk voor iedereen.
	9. Opbouwen van robuuste infrastructuur, bevorderen van inclusieve en duurzame industrialisatie en stimuleren innovatie.
	10. Terugdringen van ongelijkheid binnen en tussen landen.
	11. Steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, robuust en duurzaam maken.
	12. Verzekeren van duurzame consumptie- en productiepatronen.
	13. Ondernemen van urgente actie om klimaatverandering en de gevolgen ervan tegen te gaan.
	14. Conserveren en duurzaam gebruik maken van de oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen voor duurzame ontwikkeling.
	15. Beschermen, herstellen en bevorderen van het duurzame gebruik van ecosystemen, duurzaam beheren van bossen, tegengaan van woestijnvorming, tegengaan en terugdraaien van landdegradatie, en het verlies aan biodiversiteit een halt toeroepen.
	16. Bevorderen van vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzekeren van toegang tot justitie voor iedereen en creëren van doeltreffende, verantwoordelijke en inclusieve instellingen op elk niveau.
	17. Versterken van de implementatiemiddelen en vernieuwen van het mondiaal partnerschap voor duurzame ontwikkeling.

Bron: CBS 2016: 16.

Net als ten tijde van de MDG's speelt bij de SDG's de vraag hoe op de verschillende schaalniveaus kan worden gemonitord. Zijn we op de goede weg om de doelstellingen te behalen? Welke trends worden zichtbaar en welke mechanismen spelen hierin een rol? Welke tussentijdse (beleids)aanpassingen zijn nodig om tijdig bij te kunnen sturen en de impact van de inzet te vergroten? Een eerste noodzakelijke stap op weg naar het kunnen beantwoorden van deze vragen is het vertalen van de breed gedefinieerde, soms ronduit vage ambities uit de SDG's naar concrete doelen (AIV 2016: 9; PBL 2016: 22; CBS 2016: 20). Een voorbeeld hiervan is subdoel 12c:

'Rationalize inefficient fossil fuel subsidies that encourage wasteful consumption by removing market distortions, in accordance with national circumstances, including by restructuring taxation and phasing out those harmful subsidies, where they exist, to reflect their environmental impacts, taking fully into account the specific needs and conditions of developing countries and minimizing the possible adverse impacts on their development in a manner that protects the poor and the affected communities.'

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wijst er op dat een kwart van alle aan de leefomgeving gerelateerde subdoelen (*targets*) de termen 'duurzaam' of 'duurzaamheid' hanteert, zonder hier nadere invulling aan te geven (PBL 2016: 22).⁷ Een tweede stap is het ontwikkelen van een internationale geharmoniseerde database van indicatoren die het onderling vergelijken van landen en regio's mogelijk maakt. Hierin heeft de zogenoemde *Inter-Agency Expert Group* voor de SDG's (IAEG-SDG) het voortouw genomen door een eerste lijst van 230 unieke indicatoren vast te leggen, die in juli 2016 is bekrachtigd in de ministeriële verklaring van de Economische en Sociale Raad van de VN. Veel van deze 230 indicatoren (waaronder veel van de uitvoeringsindicatoren) beschrijven hoofdzakelijk input of beleidsmechanismen en vrij weinig uitkomsten (CBA 2016: 20). Een centrale rol in de doorontwikkeling en verfijning van de indicatorenlijst is weggelegd voor de *High-level Group for Partnership, Coordination and Capacity-Building for statistics for the 2030 Agenda for Sustainable Development* (HLG). Deze werkt nauw samen met de Statistische Commissie van de VN, waaraan hij jaarlijks rapporteert, en met de Statistische Afdeling van de VN en de Wereldbank (Heider 2016; Rugg 2016). Voor Nederland speelt het CBS in deze trajecten een voortrekkersrol.

Een derde stap is het concreter maken van het SDG-adagium dat een doel pas is gehaald als landen niet achterblijven bij andere landen en als niemand van de bevolking is achtergebleven (*'leave no one behind'*). Dit principe is de diplomatieke uitkomst van onderhandelingen over de vraag of en hoe armoede, achterstand en ongelijkheid tussen en binnen landen moeten worden geagendeerd. Om dit concreet handen en voeten te geven, moeten statistieken bijvoorbeeld ook beschikbaar zijn op het niveau van huishoudens, groepen en individuen, onder meer naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, gezondheid en etniciteit. Deze zijn in veel lage en middeninkomenslanden niet beschikbaar of van onvoldoende kwaliteit. Onder deze technische kwesties liggen uiteraard ook fundamentele politieke discussies en keuzen. Tijdens de voorbereidingen voor de Agenda 2030 riepen activisten en wetenschappers het *High-Level Panel* bijvoorbeeld op aan meer facetten van ongelijkheid aandacht te schenken. Ook pleitten ze voor het hanteren van de zogenoemde Palma ratio, die aangeeft hoeveel hoger het inkomen van de groep van tien procent rijksten is ten opzichte van de groep van veertig procent armsten. Anderen, zoals de bekende deskundige op het terrein van ongelijkheid Branko Milanovic en (oud-) Wereldbank-econoom Martin Ravallion, zien minder in de Palma ratio. Milanovic (2015) noemt de indicator arbitrair. De ratio laat verdere veranderingen in ongelijkheid binnen de groepen immers buiten beschouwing.⁸

Dergelijke debatten onderstrepen het belang van de vierde stap: het omzetten van de algemene mondiale doelen naar een eigen, nationale uitvoeringsagenda's met concrete politieke en maatschappelijke prioriteiten en (sub)doelen die passen bij de eigen context en die al bestaande (nationale) initiatieven integreren. Vaak vraagt dit ook om relevante aanvullende nationale monitoringsindicatoren en uitvoeringsmodaliteiten. De reikwijdte en complexiteit van de SDG-opgaven betekenen dat hiervoor niet alleen overheden aan zet zijn, maar ook maatschappelijke spelers, burgers, het bedrijfsleven en de kenniswereld op mondiaal en regionaal, nationaal en lokaal niveau (AIV 2016; PBL 2016: 28-29). SDG 17 verwijst om die reden naar het versterken van de implementatiemiddelen en het vernieuwen van de partnerschappen voor ontwikkeling (zie box).

⁷ In het plan van aanpak van het kabinet klinkt deze worsteling terug. Hierin staat dat duurzame ontwikkeling 'een heldere definitie [kent] uit het Brundtlandrapport: een ontwikkeling die voorziet in de behoefte van de huidige generatie, zonder dat daarmee de behoefte van de toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar worden gebracht. (...) Het woord 'ontwikkeling' duidt op een voortgaand proces. Iets verandert niet van de ene dag op de andere van onduurzaam in duurzaam. Een ontwikkelingsfase is overstappen van respect voor mens en milieu (bijvoorbeeld door naleving van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en publiceren van Duurzaamheidsverslagen) naar inclusieve groei als missie. Duurzame ontwikkeling kent verschillende verschijningsvormen. Het kan gaan om het stimuleren van initiatieven van derden door middel van vrijwilligerswerk, filantropie en subsidies. Ook kan het gaan om het verbeteren van de eigen bedrijfsvoering, al dan niet met behulp van NEN-normering. Maar meestal wordt bedoeld op het uiteindelijke doel: aanpassen van de eigen missie' (TK 2016-2017, 26485, nr. 232).

⁸ Milanovic geeft daarnaast het technische argument dat decompositie niet mogelijk is. IOB zal op korte termijn een studie over ongelijkheid publiceren.

SDG 17 – Internationale samenwerking

SDG 17 Internationale samenwerking – Versterken van de implementatiemiddelen en vernieuwen van het mondiaal partnerschap voor duurzame ontwikkeling

- 17.1 Hulp aan ontwikkelingslanden om financiële middelen te verkrijgen.
- 17.2 Ontwikkelingshulp.
- 17.3 Overige vormen van financiële steun aan ontwikkelingslanden.
- 17.4 Ontwikkelingslanden bijstaan in hun streven naar schuldhoudbaarheid.
- 17.5 Regelingen goedkeuren en uitvoeren die investeringen in ontwikkelingslanden moeten bevorderen.
- 17.6 Samenwerking en uitwisseling in wetenschap, technologie en kennis met ontwikkelingslanden.
- 17.7 Ontwikkeling en overdracht van ecologische technologieën aan ontwikkelingslanden.
- 17.8 Technologie- en ICT-capaciteit van ontwikkelingslanden bevorderen.
- 17.9 Steun aan ontwikkelingslanden voor capaciteit om SDG's te implementeren.
- 17.10 Bevorderen van een eerlijk wereldwijd handelssysteem.
- 17.11 Bevorderen van export door ontwikkelingslanden en een eerlijk exportaandeel.
- 17.12 Tijdige implementatie van toegang tot de wereldmarkt voor ontwikkelingslanden.
- 17.13 Bevorderen van wereldwijde macro-economische stabiliteit.
- 17.14 Beleidscoherentie voor duurzame ontwikkeling versterken.
- 17.15 Beleidsruimte respecteren van elk land in implementatie van armoedebestrijding en duurzame ontwikkeling.
- 17.16 Bevorderen van wereldwijd partnerschap in duurzame ontwikkeling.
- 17.17 Openbare, publiek-private en maatschappelijke partnerschappen bevorderen.
- 17.18 Steun voor capaciteit van ontwikkelingslanden om beschikbaarheid van hoogwaardige, actuele en betrouwbare gegevens te verzamelen.
- 17.19 Metingen van duurzame ontwikkeling als aanvulling op het bbp, en statistische capaciteitsopbouw ontwikkelingslanden.

Bron: CBS 2016: 68-69.

Het omzetten van de mondiale doelen naar concrete nationale strategieën en uitvoeringsprioriteiten vergt dat landen systematisch zicht ontwikkelen op de relaties tussen de uiteenlopende thema's, sectoren en schaalniveaus van de omvattende SDG-agenda. Dat is de vijfde stap. Waar kunnen doelen elkaar versterken (synergie), waar staan ze onderling op gespannen voet of zijn ze mogelijk strijdig of elkaars voorwaarden (uitruil)? Een voorbeeld van zo'n systematiek is de zogenoemde nexusbenadering, die de verbindingen in kaart heeft gebracht op het snijvlak van voedsel, water en energie. Langs die lijnen heeft het PBL bijvoorbeeld laten zien dat er een grote mate van synergie bestaat tussen het nastreven van verbeterde toegang tot voedsel, veiliger drinkwater en schone energie en de doelen gericht op het besparen en/of beter beheren van natuurlijke hulpbronnen zoals lucht, water en biodiversiteit (PBL 2016). En uit een beleidsdoorlichting van IOB uit 2015 is gebleken dat het Nederlandse hulpbeleid gericht op het bevorderen van het gebruik van hernieuwbare kookenergie door armere bevolkingsgroepen op het platteland slechts in geringe mate bijdraagt aan het verminderen van de wereldwijde broeikasemissie. Uit het oogpunt van klimaatadaptatie is het effectiever om direct in te zetten op het verduurzamen van de elektriciteitsopwekking en het distribueren van schonere energie naar stedelijke gebieden (IOB 2015).

Het verwerven van inzicht in de verbindingen tussen de thema's, schaalniveaus, doelen, subdoelen, instrumenten en betrokken spelers is bovendien een belangrijke voorwaarde voor het bereiken van voldoende beleidscoherentie om de SDG-agenda te laten slagen. Om die reden is beleidscoherentie opgenomen als apart subdoel van SDG 17.14 (Heider 2016; Partos 2016; PBL 2016; OECD 2015). Van oudsher waren het vooral de EU en de OESO die zich – niet zelden tevergeefs – inspanden om (nieuw) beleid op het gebied van handel, investeringen, landbouw, migratie, belastingen, corruptiebestrijding en noodhulp beter te laten aansluiten bij de doelen van internationale ontwikkeling en armoedebestrijding. De nu ontstane bredere agenda voor duurzame ontwikkeling biedt volgens de optimisten echter ook

weer nieuwe impulsen om fragmentatie, (beleidsmatige) verkokering en inconsistenties tegen te gaan, juist omdat de opgaven alle landen aangaan en maatschappelijke stakeholders de agenda op de voet zullen volgen.⁹

Nederland heeft al een voorschot genomen op een uitvoeringsagenda, getuige onder meer het plan van aanpak dat minister Ploumen namens het kabinet in september 2016 naar de Tweede Kamer heeft gestuurd. Hiervoor hebben acht ministeries samen een SDG-inventarisatie van het bestaande en aangekondigde rijksbeleid opgesteld voor elk van de 169 subdoelen. Een volgende opgave is om met behulp van externe rapportages te bepalen waar leemten zijn ten opzichte van de te behalen doelen en waar extra nationale (sub)doelen noodzakelijk zijn. De politieke verantwoordelijkheid voor de uiteenlopende SDG's blijven liggen bij de inhoudelijk eerstverantwoordelijke minister. De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking vervult voorlopig, in afwachting van de naderende kabinetsformatie van 2017, een lichte coördinerende rol. Het kabinet kiest naar eigen zeggen voor een 'pragmatische implementatie' en nadrukkelijk niet voor een nationale strategie of nationaal implementatieprogramma (TK 2016-2017, 26 485, nr. 232).¹⁰

Wat zijn de eerste inzichten over de consequenties van de SDG's voor Nederland? In november 2016 heeft het CBS een voorlopige inventarisatie gemaakt door te kijken hoe Nederland scoort ten opzichte van het jaar 2000 en in vergelijking met andere EU-landen. Hoewel Nederland geavanceerde statistieken heeft, beschikt het nu nog maar voor een derde van SDG-doelindicatoren over informatie. Ter vergelijking: de Verenigde Staten en Duitsland bereiken ongeveer hetzelfde niveau, maar de opgaven voor minder ontwikkelde landen zijn vele malen groter. Het globale beeld dat uit de meting naar voren komt is dat Nederland het op veel SDG-terreinen goed doet. Er zijn volgens het CBS echter ook 'belangrijke zorgpunten' waar Nederland ten opzichte van het EU-gemiddelde vrij slecht scoort en waar de trend 'tegen het doel in lijkt te gaan of zich slechts zeer traag ontwikkelt'. Deze terreinen betreffen klimaat en energie, natuur en milieu en ongelijkheid. Dit uit zich onder meer in een relatief grote uitstoot van broeikasgassen, een hoog verbruik van fossiele brandstoffen, een laag aandeel hernieuwbare energie in de totale energieconsumptie, een weinig duurzame voedselproductie, een hoge afvalproductie, een hoge milieudruk die Nederland oplegt aan de ontwikkelingslanden, een toename van het aantal mensen in Nederland die leven onder de armoedegrens en een groeiende armoedekloof (CBS 2016: 27-28).

| 11 |

Op het gebied van internationale samenwerking lijkt het eerste beeld gemengd. De Nederlandse ontwikkelingshulp is internationaal gezien (met 0,64 procent van het BNI in 2014 en 0,76 procent in 2015) nog altijd vrij hoog. Daar staat echter tegenover dat de trend sinds 2000 dalende is en de stijging van het aandeel tussen 2014 en 2015 is toe te schrijven aan de stijgende kosten voor eerstejaarsopvang van asielzoekers. Al met al werd in 2015 23 procent van de totale ontwikkelingshulpgelden daaraan in Nederland zelf uitgegeven. In 2016 was dat 9 procent. Private stromen naar ontwikkelingslanden bedroegen in 2015 1,5 procent van het BNI en de overdrachten van in Nederland werkende personen uit ontwikkelingslanden 1,1 procent. Blijkens de hoge en stijgende totale invoer vanuit onder meer de ontwikkelingslanden (gemeten in euro's per inwoner) is Nederland een belangrijke afzetmarkt. Het importeert echter veel energie en (agro-)grondstoffen uit deze landen, waardoor de Nederlandse consumptie verantwoordelijk is voor relatief veel milieudruk elders in de wereld. Dit betekent dat Nederland zelf ook indicatoren zal moeten hanteren die inzichtelijker maken hoe groot de 'voetafdruk' is van de eigen productie- en consumptieactiviteiten op de hulpbronnen in eigen land, maar ook elders in de wereld en in de toekomst. Zulke voetafdruk-gegevens bieden idealiter ook inzicht in de effecten van

⁹ Heider (2016) ziet in de SDG's een mogelijkheid om de huidige fragmentatie in het hulplandschap te overwinnen. Eén les van de MDG's is immers dat we juist niet moeten focussen op geïsoleerde interventies en projecten, maar om effectief te zijn de bredere context moeten blijven zien. De vraag is echter of donoren in de praktijk niet toch weer afdrijven van de genoemde samenhang. De verleiding is nu eenmaal groot om programmahulp te beperken ten gunste van zichtbaardere projecthulp waarmee ze gemakkelijker en sneller 'resultaten' kunnen laten zien.

¹⁰ 'Inhoudelijk is er geen dictaat van boven naar beneden, maar een geïntegreerde stimulans van onder naar boven met stippen aan de horizon. Procesmatig wordt – behoudens enkele lichte voorzieningen – uitgegaan van huidige instellingen, werkverdelingen en beleidsinitiatieven. Bij alle actoren is veel gaande, ook onder termen als 'maatschappelijk verantwoord' en 'impact'. Daardoor heeft een nationale duurzame ontwikkelingsstrategie of een nationaal SDG implementatie-programma op dit moment weinig toegevoegde waarde.'

de verschillende schakels in de productieketen. Zo heeft de invoer van voedsel uit gebieden zonder voedsel- of waterschaarste een geringere impact dan uit gebieden waar wel schaarste heerst. In de indicatoren die de voetafdruk meten, moet dit dan ook worden verdisconteerd (PBL 2016: 27; CBS 2016: 45).

Nederland staat net als veel andere landen nog aan het begin van het integreren van de SDG-opgaven in het bredere overheidsbeleid. Het formuleren van eigen nationale doelstellingen moet nog gebeuren. Pas dan kan worden gemonitord hoe het er voorstaat met het doelbereik, welke betekenis dit heeft voor duurzame ontwikkeling, waar bijsturing nodig is en of Nederland wel zijn eerlijke aandeel neemt in de mondiale inspanningen. De complexiteit van de opgaven vraagt ook om het zwaarder inzetten op beleidscoherentie en het vaker – ook ex ante en Rijksbreed – evalueren en leren voor (nieuw) beleid. Hier liggen voor het nieuwe kabinet forse taken.

Consequenties voor evaluatoren

Wat zijn de consequenties van dit alles voor de evaluatiefunctie en de rol van evaluatoren? Zonder uitputtend te zijn, noemen we er hier vijf. Ten eerste zal het belang van externe, door donorlanden opgelegde en uitgevoerde evaluaties verder dalen ten gunste van eigen, nationale, evaluaties. Immers, het hulplandschap is in de laatste vijftien jaar in belangrijke mate veranderd.

De programmahulp ten tijde van de MDG's betekende dat evaluatiediensten zich minder gingen richten op de evaluatie van 'eigen' projecten en meer op de effectiviteit van nationale programma's, die zij financieel ondersteunden. Dit impliceerde een nauwe samenwerking met ontvangende landen, waarbij ook de aandacht voor methodologische rigueur toenam. Evaluatiediensten, waaronder IOB, gingen minder naar het proces kijken en veel meer naar de attribueerbaarheid van de bereikte resultaten aan de programma's. Het klimaat voor samenwerking en de grote afhankelijkheid van partnerlanden van de hulp van donoren maakten dat ook mogelijk. Zo kregen evaluatiediensten van donoren toegang tot statistische gegevens van ontvangende landen. Waar nodig werden deze gegevens aangevuld met additionele surveys, veelal gefinancierd door een van de donoren maar uitgevoerd in nauwe samenwerking met het ontvangende land. Voorbeelden zijn de IOB-evaluaties op het terrein van basisonderwijs, drinkwater en sanitatie, begrotingssteun en hernieuwbare energie.

| 12 |

Deze werkwijze komt mede door daling van het aandeel van buitenlandse hulp in veel nationale begrotingen onder druk te staan. Waar donoren tien jaar geleden nog 30-50 procent van de uitgaven van een ministerie in het ontvangende land financierden, is dat nu gedaald tot 10-20 procent of nog minder. Dit heeft niet alleen gevolgen voor de bereidheid van die landen om hun beleid aan te passen aan de wensen van donoren, maar ook voor de acceptatie van externe evaluaties. Ownership van evaluaties neemt toe, omdat het om de effectiviteit van hun eigen begrotingsmiddelen gaat en ook omdat de SDG's de verantwoordelijkheid voor de uitvoering en de doelbereiking nadrukkelijker neerleggen bij de nationale overheden.

Ten tweede – en hiermee samenhangend – neemt de behoefte aan evaluatiecapaciteit in de lage- en middeninkomenslanden fors toe. In de Algemene Vergadering van de VN is besloten dat de VN bij het volgen van de resultaten gebruik zullen maken van rigoureuze evaluaties uit de landen zelf op basis van toegankelijke, betrouwbare en tijdig beschikbare data van hoge kwaliteit (UNGA 2015: 74g). Dit betekent dat waar het gaat om de evaluatie van resultaten in ontvangende landen, evaluatiediensten van donoren veel meer zullen zijn aangewezen op de monitoring- en evaluatiecapaciteit in die landen. Dit maakt duidelijk hoe belangrijk de verbetering van statistische en evaluatiecapaciteit is. De VN heeft dit ook onderkend. De Agenda voor 2030 noemt een versterkte aandacht voor capaciteitsontwikkeling, inclusief de versterking van nationale statistische systemen en evaluatieprogramma's, vooral in Sub-Sahara Afrika en de minst ontwikkelde landen, als een belangrijke voorwaarde voor monitoring en evaluatie van de SDG's (UNGA 2015). Op het terrein van evaluatie zijn zowel de Wereldbank (waaronder de Independent

Evaluation Group) als bilaterale donoren actief bij de versterking van de capaciteit, onder meer via CLEAR en IPDET.¹¹ Een belangrijke vraag is of het voldoende is.

Ten derde vereisen de grotere complexiteit en het grensoverschrijdende karakter van de SDG-programma's en -projecten een steeds grotere inhoudelijke expertise bij beleidsontwerpers en uitvoerders. Voor evaluatie zal diezelfde (schaarse) expertise nodig zijn. Evaluatoren zullen hun eigen methodologische vaardigheden daarom steeds meer moeten combineren met inhoudelijke kennis van het veld, en zich vaardigheden eigen maken die voortvloeien uit de toenemende complexiteit én de nieuwe technische mogelijkheden van *big data*, *geo-tracking* en andere vernieuwingen. Omgekeerd zullen beleidsmakers en uitvoerders het zich niet kunnen permitteren om het stellen van de lastige vragen over te laten aan evaluatoren. Ze zullen het lef moeten hebben en de vaardigheden moeten ontwikkelen voor 'evaluatief denken'. Dit is een houding van kritische reflectie op, en weging van gehanteerde veronderstellingen, ambities en claims gekoppeld aan een bereidheid te leren en bestaande inzichten bij te stellen aan de hand van nieuwe inzichten en kennis (Schwandt 2016).

Ten vierde leggen de complexiteit van de SDG-Agenda en de bijbehorende activiteiten voor monitoren en evalueren duidelijk de beperkingen bloot van bestaande logframe modellen, interventielogica's of zelfs (quasi)-experimentele designs. Complexiteit vraagt om een verdieping van expertise en stelt hogere eisen aan het (ex ante) doordenken van de *theory of change* (Weiss 1998; Uitto 2016).

De toepassing van uiteenlopende kwalitatieve en kwantitatieve evaluatiemethoden wordt steeds belangrijker. Hierin zullen bijvoorbeeld modellering, speltheorie en inzichten uit sociologie, politicologie en psychologie, maar ook nieuwe technieken een grotere plaats gaan innemen. Met het sneller beschikbaar komen van informatie worden feedbackmechanismen, en daarmee leren, ook eerder mogelijk en wenselijk.

| 13 |

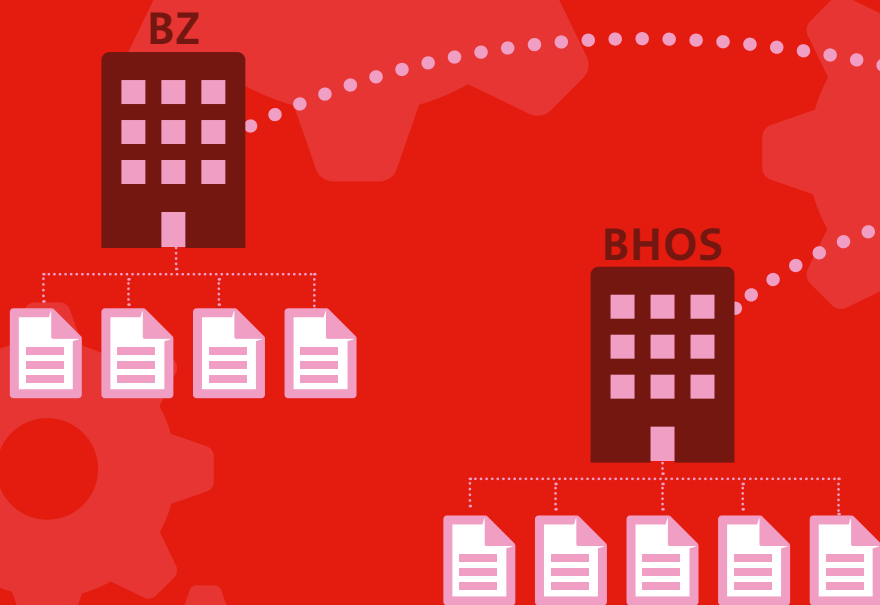
Ten vijfde kan het leren zich bovendien niet beperken tot de beleidsontwerpers en -uitvoerders; ook evaluatoren zijn aan zet. Zij nemen vaak anderen de maat, maar hoe staat het met de efficiency en effectiviteit van hun eigen handelen? Evaluatie-effectiviteit vereist in toenemende mate nadenken over de relevantie van de evaluatiethema's en de wijze van rapporteren. En net als dat het geval is bij de uitvoering van (duurzame) ontwikkelingsprogramma's, zullen ook evaluatoren meer moeten investeren in het monitoren van de eigen processen en de resultaten daarvan. Ook zullen evaluatiediensten hun werkwijze, processen en normen meer op elkaar moeten laten aansluiten. Op dat punt is de heterogeniteit nog groot.

¹¹ De Centers for Learning on Evaluation and Results (CLEAR Initiative) zijn een initiatief gericht op de versterking van monitoring en evaluatie ontwikkelingscapaciteit. CLEAR heeft een regionale organisatie en brengt universiteiten, denktanks, ontwikkelingsorganisaties en stichtingen samen. IPDET is het International Program for Development Evaluation Training, het trainingsprogramma voor evaluatoren van de Independent Evaluation Group van de Wereldbank en Carleton University in Ottawa, Canada.

Literatuur

- Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) (2014). *Daadkracht door de Dutch diamond. Ondernemen in het licht van de nieuwe Duurzame Ontwikkelingsdoelen*. Den Haag. <http://aiv-advies.nl/download/bacdb5c3-08b5-4cd8-a3be-2787a0a2e063.pdf>
- Bamberger, M., Vaessen, J. and Raimondo, E. (2016). *Dealing with complexity in development evaluation: A practical approach*. Thousand Oaks: Sage Publishing.
- Beegle, K., Christiaensen, L., Dabalen, A. and Gaddis, I. (2016). *Poverty in a rising Africa*. Washington, D.C.: The World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22575>
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2016). *Meten van de SDG's: een eerste beeld voor Nederland*. Den Haag. <https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2016/44/meten-van-sdgs-een-eerste-beeld-voor-nederland>
- Dunning, C. and J. Kalow (2016). *SDG Indicators: Serious Gaps Abound in Data Availability*, Washington, D.C.: Center for Global Development. <http://www.cgdev.org/blog/sdg-indicators-serious-gaps-abound-data-availability>
- Easterly, W. (2009). 'How the millennium development goals are unfair to Africa'. *World development* 37(1), 26-35. <http://dri.fas.nyu.edu/docs/IO/13016/UnfairtoAfrica.pdf>
- Heider, C. (2016). *Evaluation 2030 – What Does the Future Look Like?* Document prepared for discussion at the 19th meeting, 26-27 April 2016. Paris: OECD, The DAC Network on Development Evaluation. <https://www.oecd.org/dac/evaluation/RD-Evaluation-2030-Caroline-Heider.pdf>
- Hoeven, R. van der (2012). *MDGs post 2015: Beacons in turbulent times or false lights?* Background paper prepared for the UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda. New York: United Nations. http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/rolph_van_der_hoeven_2.pdf
- Hoeven, T. van der (2015). *Can the Sustainable Development Goals stem rising income inequality in the world?* Valedictory Lecture 8 October 2015. The Hague: International Institute of Social Studies, Erasmus University Rotterdam. https://www.iss.nl/fileadmin/ASSETS/iss/Documents/Academic_publications/Valedictory_Lecture_8_October_2015.pdf
- Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (2008). *Het Nederlandse Afrikabeleid 1998-2006. Evaluatie van de bilaterale samenwerking*. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2008/02/01/job-het-nederlandse-afrikabeleid-1998-2006-evaluatie-van-de-bilaterale-samenwerking>
- Jungcurt, S. (2016). *Towards Integrated Implementation: Tools for Understanding Linkages and Developing Strategies for Policy Coherence*. Policy Brief. SDG Knowledge Hub. New York: International Institute for Sustainable Development. <http://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/towards-integrated-implementation-tools-for-understanding-linkages-and-developing-strategies-for-policy-coherence/>
- McArthur, J.W. and Rasmussen, K. (2017). *Change of pace: Accelerations and advances during the Millennium Development Goal era*. Washington, D.C.: The Brookings Institution, *Global Economy and Development*, working paper 98. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2017/01/global_20170111_change_of_pace.pdf
- Kemp, A. de, Leiderer, S. and Ruben, R. (2011). 'Too much, too quickly. The woes of budget support.' *The Broker* 26, 16-19. <http://www.thebrokeronline.eu/Articles/Too-much-too-quickly>
- Milanovic, B. (2015). *Why I am still not excited by the Palma index*. Blog Wednesday 10 June. <http://glineq.blogspot.nl/2015/06/why-i-am-still-not-excited-by-palma.html>
- OECD (2015). *Policy Coherence for Sustainable Development in the SDG Framework: Shaping Targets and Monitoring Progress*. Paris. <http://www.oecd.org/development/pcd/Note%20on%20Shaping%20Targets.pdf>
- United Nations Office of Internal Oversight Services (2015). *OIOS-IED General Assembly mandated Thematic Evaluation of Monitoring and Evaluation of the Millennium Development Goals (MDG): Lessons Learned for the Post-2015 Era*. New York: United Nations Evaluation Group. <http://www.uneval.org/document/download/2426>
- United Nations Economic and Social Council (2015). *Thematic evaluation of monitoring and evaluation of the Millennium Development Goals: lessons learned for the post-2015 era. Report of the Office of Internal Oversight Services. Committee for Programme and Coordination. Fifty-fifth session. E/AC/51/2015/3. Annex: Comments from the Office of the Special Adviser to the Secretary-General for the Post-2015 Development Planning*. New York: United Nations Office of Internal Oversight Services. <https://oios.un.org/page/download2/id/2>
- Partos et al. (2016). *Ready for change? Global goals at home and abroad*. Amsterdam: Partos. https://www.partos.nl/fileadmin/files/Documents/Partos_RFC_Publication_May_2016.pdf

- PBL Netherlands Environmental Assessment Agency (2016). *Sustainable Development Goals in the Netherlands: Building blocks for environmental policy for 2030*. Policy Study. Den Haag. http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2016-sustainable-development-in-the-Netherlands_1966.pdf
- Rudolph, A. (2016). *Wie kann Entwicklungszusammenarbeit SDG-sensitiv ausgestaltet werden?* Analysen und Stellungnahmen 9. Bonn: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE). <https://www.die-gdi.de/en/analysen-und-stellungnahmen/article/wie-kann-entwicklungszusammenarbeit-sdg-sensitiv-ausgestaltet-werden/>
- Rugg, D. (2016). 'The Role of Evaluation at the UN and in the new Sustainable Development Goals: Towards the Future We Want'. *Global Policy*, 7(3), 426-430. <http://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1758-5899.12346/full>
- Sachs, J.D. (2012). 'From Millennium Development Goals to Sustainable Development Goals'. *The Lancet* 379(9832), 2206-2211. Viewpoint. http://www.grips.ac.jp/forum/IzumiOhno/lectures/2015_Lecture_texts/S16_From-MDGs-to-SDGs-Lancet-June-2012.pdf
- Samanta, S. (2016.) *Priority setting – or rather not? Positive concerns for SDGs*. The Current Column of 12 September. Bonn: German Development Institute. https://www.die-gdi.de/uploads/media/German_Development_Institute_Samanta_12.09.2016.pdf
- Sarvajayakesavalu, S. (2015). 'Addressing challenges of developing countries in implementing five priorities for sustainable development goals'. *Ecosystem Health and Sustainability* 1(7): 24[1-4]. Policy Forum. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1890/EHS15-0028.1/full>
- Schwandt, T. et al. (2016). 'Realising the SDGs by reflecting on the way(s) we reason, plan and act: the importance of evaluative thinking'. IIED Briefing (October). The International Institute for Environment and Development, EvalSDGs, EvalPartners. <http://pubs.iied.org/pdfs/17380IIED.pdf>
- Spitz, G. en R. Kamphof (2016). 'Nederland heeft te winnen met de werelddoelen'. *Internationale Spectator* (januari). Opinie. <https://www.internationalespectator.nl/article/nederland-heeft-wereld-te-winnen-met-de-werelddoelen>
- Tweede Kamer 2016-2017, 26 485, nr. 232. Maatschappelijk verantwoord ondernemen. Brief van de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, 30 september 2016. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/26485/kst-26485-232?resultIndex=0&sorttype=1&sortorder=4>
- Uitto, J.I. (2016). 'The Environment-poverty Nexus in Evaluation: Implications for the Sustainable Development Goals'. *Global Policy* 7(3), 441-447. *Special Section Article*. http://www.gefio.org/sites/default/files/ieo/ieo-documents/Uitto_Environmental-Poverty-Nexus.pdf
- United Nations General Assembly (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Seventieth session. Agenda items 15 and 116. A/Res/70/1. New York. http://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf
- Vandemoortele, J. (2007). 'The MDGs: 'M' for Misunderstood?'. Blog WIDERAngle. <https://www.wider.unu.edu/publication/mdgs-%E2%80%98M%E2%80%99-misunderstood>
- Weiss, C.H. (1998). *Evaluation: Methods for studying programs and policies*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Weitz, N., M. Nilsson and M. Davis (2014). 'A Nexus Approach to the Post-2015 Agenda: Formulating Integrated Water, Energy and Food SDGs'. *SAIS Review of International Affairs* 34(2): 37-50. <https://www.oecd.org/pcd/Art%20Nexus%20SAIS%20weitz.pdf>
- World Bank Group and International Monetary Fund (2016). *Development Goals in an Era of Demographic Change*. *Global Monitoring Report 2015/2016*. Washington, D.C.: World Bank Group. <http://pubdocs.worldbank.org/en/503001444058224597/Global-Monitoring-Report-2015.pdf>

Reikwijdte van de evaluatieprogrammering

In 2013 werd de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken in twee delen opgesplitst: een begroting van Buitenlandse Zaken (BZ) en een begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BHOS). Terwijl de oude begroting nog acht artikelen kende, hebben de begroting van BZ en de begroting voor BHOS respectievelijk vier en vijf artikelen.

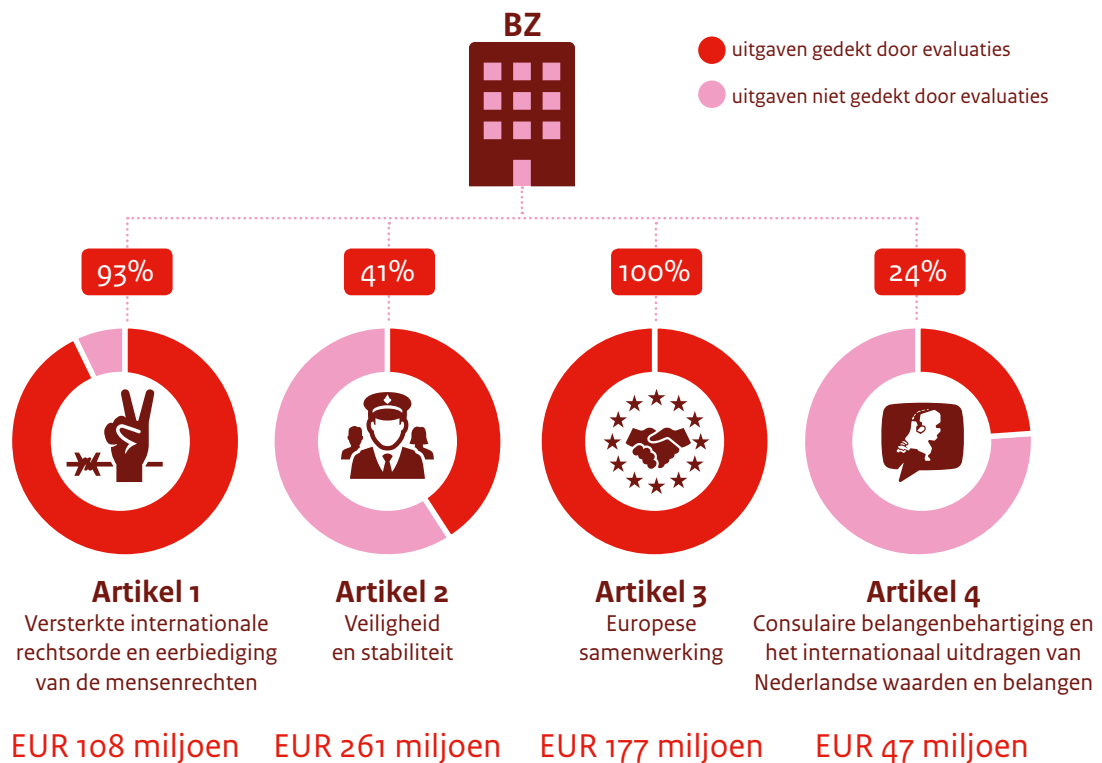
De IOB-evaluaties van het beleid voor BHOS in de periode 2012-2016 bieden een budgettaire afdekking van 61 procent van de (meerjarige) begroting. Voor de evaluaties die betrekking hadden op het beleid voor BZ was dit 67 procent. Dit jaarbericht presenteert de dekkingsgraad binnen de gemiddelde uitgaven van beide begrotingen voor de genoemde periode. De uitgaven betreffen enkel de programmabudgetten; contributies, verplichte bijdragen, (EU-)afdrachten en btw zijn buiten beschouwing gelaten.

Buitenlandse Zaken

De dekking van de vier afzonderlijke artikelen van de begroting van Buitenlandse Zaken liep in 2016 nogal uiteen. Zo was artikel 3 ('Europese samenwerking') net als voorgaande jaren volledig gedekt, terwijl de uitgaven onder artikel 4 ('Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen') voor minder dan een kwart (24 procent) gedekt waren. De lage dekking van dit artikel kan deels worden verklaard door het feit dat de beleidsdoorlichting van sub-artikelen 4.1 en 4.2 van 2011 dateert en dat een nieuwe evaluatie pas voor 2018 gepland staat. De dekking van artikel 1 ('Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van de mensenrechten') is met 93 procent ongeveer gelijk gebleven ten opzichte van het vorige jaar. Artikel 2 ('Veiligheid en stabiliteit'), het artikel met de meest omvangrijke uitgaven, kende een dekking van ruim 40 procent.

In 2017 zullen twee IOB-beleidsdoorlichtingen onder artikel 2 (Operationele doelstelling 2.3) en artikel 3 (Europees nabuurschapsbeleid) van de BZ-begroting worden afgerond.

Evaluatiedekking uitgaven op de BZ-begroting in jaarlijkse gemiddelden (2012-2016)

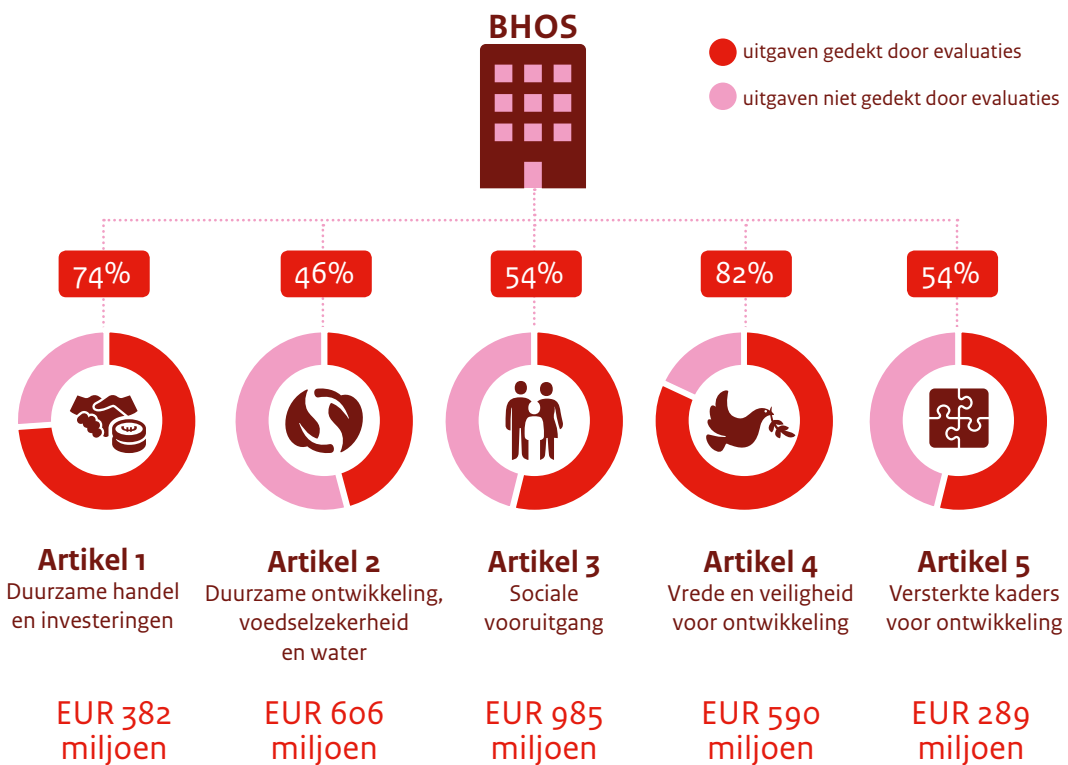

Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Artikel 3 ('Sociale vooruitgang'), dat het meest omvangrijke budget van de BHOS-begroting kent, was in 2016 voor iets meer dan de helft (54 procent) door evaluaties gedekt. De dekkingsgraad van artikel 2 ('Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water') bleef net als vorig jaar net onder de 50 procent. Het komende jaar staan in totaal drie omvangrijke beleidsdoorlichtingen voor deze twee artikelen gepland, waardoor de dekking zal toenemen. De dekkingsgraad van artikel 1 ('Duurzame handel en investeringen') en artikel 4 ('Vrede en veiligheid voor ontwikkeling') lag in 2016 vrij hoog; respectievelijk 74 en 82 procent. Het budget van artikel 5 ('Versterkte kaders voor ontwikkeling') was in 2016 voor iets meer dan de helft (54 procent) door evaluaties gedekt. Naar verwachting zal dit percentage in 2017 stijgen door de geplande beleidsdoorlichting over de samenwerking met de Verenigde Naties.

In 2017 zullen vier beleidsdoorlichtingen worden afgerond: twee onder artikel 2 (voedselzekerheid; waterbeheer), één onder artikel 3 (maatschappelijk middenveld) en één onder artikel 5 (samenwerking met de Verenigde Naties).

Evaluatiedekking uitgaven op de BHOS-begroting in jaarlijkse gemiddelden (2012-2016)

Afgeronde evaluaties – Buitenlandse Zaken

Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid (2009-2014) | IOB evaluatie # 411

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 4 van de BZ-begroting – Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen.

De Nederlandse overheid geeft al sinds de jaren zeventig expliciet invulling aan een internationaal cultuurbeleid. Dit beleid is erop gericht de Nederlandse kunst en cultuur te verrijken, het economisch belang van cultuur voor Nederland te versterken, de internationale en bilaterale betrekkingen te bevorderen en een bijdrage te leveren aan bredere ontwikkelingsdoelstellingen. Hiervoor worden verschillende instrumenten en spelers ingezet, waaronder de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland, de cultuurfondsen en andere (culturele) instellingen en programma's. De landen waar Nederland een actief internationaal cultuurbeleid voert, zijn: België (Vlaanderen), Brazilië, China, Duitsland, Frankrijk, India, Indonesië, Italië, Japan, Rusland, Spanje, Turkije, het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten en Zuid-Afrika. Binnen deze prioriteitslanden worden – afhankelijk van de situatie – specifieke thema's benoemd, zoals cultureel erfgoed en creatieve industrie. Het beleid staat onder de verantwoordelijkheid van de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Buitenlandse Zaken.

Hoofdbevindingen

De belangrijkste bevindingen van het rapport zijn:

- Het internationaal cultuurbeleid is van grote waarde gebleken om de toegang tot en de verbinding en samenwerking met een breed en relevant professioneel netwerk tot stand te brengen in de betreffende prioriteitslanden én in Nederland.
- Ondanks de beperkte en versnipperde middelen fungeert het cultuurbeleid vaak als verbindende schakel tussen de politieke, economische en maatschappelijke onderwerpen waarop het buitenlandbeleid zich richt.
- De complexe organisatorische en beleidsmatige inbedding van het cultuurbeleid maakt dat overleg en afstemming absolute voorwaarden zijn voor het ontwikkelen en uitvoeren van een succesvol beleid.
- Vanuit de ministeries is onvoldoende regie gevoerd op de coördinatie en samenhang bij de uitvoering van het internationaal cultuurbeleid. Het formuleren van strategisch beleid vergt maatwerk.
- De thematische en landen-specifieke prioriteiten van de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Buitenlandse Zaken lopen niet altijd parallel.
- Het mandaat van *DutchCulture* is ontoereikend om de haar opgedragen coördinerende taak te vervullen.

Lessen

De belangrijkste lessen voor toekomstig beleid zijn:

- Heldere governancestructuren zijn nodig, evenals afspraken tussen de ministeries onderling en met de posten en de cultuurfondsen over regie, coördinatie en uitvoering van het internationaal cultuurbeleid.
- De uitvoering van het internationaal cultuurbeleid op de grote posten in het buitenland behoeft meer synergie.
- Om het gewenste maatwerk te realiseren, is een specifieke landen- en/of thematische aanpak nodig. De aanwezige (lokale) expertise kan hiertoe meer worden benut.

| 20 |

Beleidsdoorlichting publieksdiplomatie (2010-2014) | IOB evaluatie # 413

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 4 van de BZ-begroting – Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen.

Publieksdiplomatie (PD) is een vorm van diplomatie gericht op het aangaan van samenwerking en dialoog met niet-statelijke actoren in het buitenland die de besluitvorming op voor Nederland relevante beleidsterreinen kunnen beïnvloeden. Sinds 2004 voert Nederland een steeds (pro-)actiever PD-beleid, waardoor de samenwerking met niet-statelijke actoren, zowel online als offline, een prominentere rol is gaan spelen in het buitenlandbeleid. Hierbij is de aandacht gericht op de volgende thema's: (1) vrede en recht; (2) water, klimaat en energie; (3) agri-voedsel; en (4) creatieve industrie. Daarnaast worden activiteiten uitgevoerd onder de noemer handel, Europa en ontwikkelingssamenwerking. Ondanks de positieve ontwikkelingen en de wezenlijke ondersteuning vanuit de directie Communicatie op het terrein van PD moet een aantal stappen genomen worden om het PD-beleid verder te ontwikkelen, te professionaliseren, en te verankeren binnen de (rijksbrede) organisatie.

Hoofdbevindingen

De belangrijkste bevindingen van het rapport zijn:

- Het ministerie speelt goed in op de veranderende context van PD. Het zoekt bijvoorbeeld steeds vaker de samenwerking met niet-statelijke actoren, zet steeds vaker in op thematische prioriteiten en is bezig met een overkoepelende visie op de beeldvorming over Nederland in het buitenland.
- Bij het ministerie heeft een geleidelijke overgang plaatsgevonden van een reactieve en ‘intuïtieve’ aanpak van PD naar een meer proactieve en strategische benadering. Ondanks deze voortgaande professionalisering hebben het ministerie en de ambassades en andere officiële vertegenwoordigingen (de ‘posten’) nog een aantal slagen te maken.
- De posten zetten PD de laatste jaren frequenter en explicieter in dan voorheen om generieke en specifieke beleidsdoelstellingen te realiseren, maar hier is nog ruimte voor verbetering. PD kan beter worden verankerd binnen het ministerie als fundamenteel diplomatiek instrument voor doeltreffende beleidsuitvoering.
- Er dient meer aandacht uit te gaan naar de regie en coördinatie van PD binnen de organisatie.

Lessen

De belangrijkste lessen voor toekomstig beleid zijn:

- Maak PD tot een volwaardig onderdeel van de meerjarenstrategie van de posten en laat daarbij de sturing op centrale PD-thema's achterwege.
- Versterk de functie van PD door de coördinatie en regie vanuit de directie Communicatie van het ministerie te verbeteren en betrek de thema- en regiodirecties van het ministerie bij de beleidsinhoudelijke afstemming.
- Versterk de leerfunctie bij PD door te zorgen voor adequate monitoring en evaluatie.

Afgeronde evaluaties – Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

How to Break the Vicious Cycle: Evaluation of Dutch Development Cooperation in the Palestinian Territories (2008-2014) | IOB evaluation # 412

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 5 van de BHOS-begroting – Versterkte kaders voor ontwikkeling.

De Palestijnse Gebieden behoren tot de grotere ontvangers van Nederlandse ontwikkelingshulp. Dit rechtvaardigde een uitgebreide evaluatie van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking in de Palestijnse Gebieden in de periode 2008 - medio 2014. De evaluatie richt zich voornamelijk op ontwikkelingssamenwerking en de mate waarin deze bijdraagt aan een functionerende Palestijnse staat, een levensvatbare Palestijnse economie en politieke stabiliteit. Nederland verleende zijn steun via bilaterale, multilaterale en particuliere kanalen. In de evaluatie wordt bijzondere aandacht geschonken aan het bilaterale programma en aan de themagebieden landbouw, veiligheid, justitie, gemeentelijke ontwikkeling, mensenrechten en humanitaire hulp. Nederland heeft tussen 2008 en medio 2014 in totaal ongeveer EUR 415 miljoen besteed aan ontwikkelingssamenwerking in de Palestijnse Gebieden.

Hoofdbevindingen

De belangrijkste bevindingen van het rapport zijn:

- De bezetting van de Palestijnse Gebieden door Israël en de zwakke positie van de Palestijnse Autoriteit vormden de grootste beperkingen van de effectiviteit van het Nederlandse programma in de Palestijnse Gebieden.
- Het Nederlandse beleid voor de Palestijnse Gebieden was ambitieus, maar realistisch. Binnen de beperkingen van de complexe politieke context heeft Nederland bewuste, strategische keuzes gemaakt.
- Nederland heeft eraan bijgedragen dat een fundament is gelegd voor een Palestijnse staat. Het heeft niet veel bijgedragen aan de ontwikkeling van een gezonde Palestijnse economie.
- Het Nederlandse programma was grotendeels relevant vanuit het perspectief van de Palestijnse bevolking, van de Palestijnse Autoriteit, van de Europese Unie en van het algemene en thematische Nederlandse ontwikkelingsbeleid.
- Er werden geen grote onregelmatigheden gerapporteerd in de besteding van donorgelden. Corruptie komt relatief weinig voor in de Palestijnse Gebieden. Patronage en vriendjespolitiek zijn echter wijdverbreid.

Lessen

De belangrijkste lessen voor toekomstig beleid zijn:

- Nederland moet de kritische dialoog met Israël voortzetten over verbetering van de omstandigheden die nu de effectiviteit van de Nederlandse hulp aan de Palestijnse Gebieden ondermijnen.
- De Palestijnse Autoriteit moet verantwoordelijkheid nemen voor de ontwikkeling van de staat en de economie, voor het verstevigen van het draagvlak bij de Palestijnse bevolking en voor een grotere geloofwaardigheid bij de donoren.
- De Europese Unie moet haar invloed bij Israël meer inzetten om de belangrijkste factoren die de effectiviteit van de ontwikkelingsinspanningen negatief beïnvloeden ter discussie te stellen.
- Nederland moet het maatschappelijk middenveld in de Palestijnse Gebieden ondersteunen om een prominere rol te kunnen vervullen. De rol van het maatschappelijk middenveld als kritische waarnemer en campagnevoerder is belangrijk om ervoor te zorgen dat de autoriteiten verantwoording blijven afleggen.

Voorkomen is beter dan genezen. Evaluatie over Nederland en de WHO (2011-2015) | IOB evaluatie # 414

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 5 van de BHOS-begroting – Versterkte kaders voor ontwikkeling.

Op 8 augustus 2014 verklaarde de directeur-generaal van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) de uitbraak van het Ebolavirus in West-Afrika tot een wereldwijde noodsituatie voor de volksgezondheid. Doordat eerdere waarschuwingen over de Ebola-uitbraak maar weinig aandacht hadden gekregen, had het virus zich snel en ongecontroleerd kunnen verspreiden. Nadat de noodsituatie voor de volksgezondheid was afgekondigd, kreeg de uitbraak de vereiste aandacht, en werden menskracht en middelen vrijgemaakt om de ziekte te bestrijden, de slachtoffers te begraven en verdere verspreiding te voorkomen. Terwijl de uitbraak nog niet over haar hoogtepunt heen was, rezen de eerste vragen over de late reactie van de WHO en over haar capaciteit om zo'n noodsituatie het hoofd te bieden. Talloze experts hebben zich inmiddels over deze en andere vragen gebogen en hierover aanbevelingen gedaan. In deze evaluatie presenteert IOB een beeld van de rol die Nederland heeft gespeeld bij het opvolgen van de aanbevelingen die sinds 2011 zijn gedaan om de WHO slagvaardiger te maken bij het voorkomen en bestrijden van wereldwijde gezondheids crises.

Hoofdbevindingen

De belangrijkste bevindingen van het rapport zijn:

- De internationale gemeenschap – inclusief Nederland – heeft lange tijd weinig opvolging gegeven aan de aanbevelingen die sinds 2011 zijn gedaan om de WHO in staat te stellen uitvoering te geven aan haar mandaat op het terrein van rampenparaatheid en -respons. Het gaat daarbij om een noodfonds waaruit de WHO in de eerste fasen van een noodsituatie voor de volksgezondheid zou kunnen putten en de oprichting van een *Global Health Emergency Workforce* waardoor de organisatie sneller de juiste mensen op de juiste plaats zou kunnen krijgen.
- De internationale gemeenschap – waaronder Nederland – had ook te weinig oog voor de slechte staat van gezondheidssystemen in ontwikkelingslanden en de mogelijke gevolgen daarvan voor de mondiale volksgezondheid.
- Het gebrek aan aandacht voor deze punten heeft bijgedragen aan de problemen waarmee de WHO te kampen had bij de aanpak van de Ebola-uitbraak in West-Afrika in 2014-2015.
- De Ebola-uitbraak heeft bijgedragen aan een zekere kentering in het Nederlandse denken over het belang van een goed functionerend mondiaal gezondheidssysteem en de rol van een sterkere WHO daarin.
- Nederland is van mening dat de hervormingsvoorstellen die sinds mei 2015 zijn gedaan zo volledig mogelijk moeten worden doorgevoerd. Bij deze voorstellen gaat het met name om de instelling van een centraal noodhulpprogramma, het aanpakken van de organisatiestructuur en de financiering van de WHO en de naleving van de *International Health Regulations*.

Lessen

De belangrijkste lessen voor toekomstig beleid zijn:

- Door toenemende globalisering heeft Nederland, als land met open grenzen, er belang bij dat infectieziekten in andere landen worden bestreden. De Ebola-uitbraak en de nasleep ervan hebben dit nogmaals benadrukt.
- Een functionerend en toegankelijk basisgezondheidssysteem is niet alleen essentieel om uitbraken van ziekten te voorkomen én te bestrijden, maar ook een voorwaarde om de Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsdoelen ten aanzien van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) te kunnen realiseren.
- Een toenemend aantal landen heeft een meerjarige *global health strategy* ontwikkeld. Hierin wordt erkend dat bescherming van de eigen volksgezondheid samengaat met het verbeteren van de mondiale gezondheidszorg, het voldoen aan de verplichtingen onder de *International Health Regulations*, het opbouwen van de volksgezondheid in ontwikkelingslanden en steun bij humanitaire rampen. Nederland zou kunnen overwegen ook zo'n mondiale strategie te ontwikkelen.
- Het is zaak dat de voorgestelde hervormingen van de WHO zo snel en volledig mogelijk worden doorgevoerd en niet hetzelfde lot is beschoren als dat van eerdere adviesgroepen en -comités. Voor de financiële consequenties die dit meebrengt, is een structurele oplossing nodig. Als één van de lidstaten van de WHO zal Nederland hier niet voor kunnen weglopen.

The gaps left behind: An evaluation of the impact of ending aid | IOB evaluation # 415

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 5 van de BHOS-begroting – Versterkte kaders voor ontwikkeling.

Onder het kabinet Rutte-I bracht de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken in 2010 het aantal partnerlanden voor ontwikkelingsamenwerking terug van 33 naar 15. Daarnaast besloot hij de hulp aan sociale sectoren (onderwijs en gezondheidszorg) in deze landen af te bouwen. Op verzoek van de Tweede Kamer en de verantwoordelijke minister heeft IOB de effecten hiervan onderzocht. De evaluatie besteedt aandacht aan de besluitvorming over de bezuinigingen, het selectieproces en de exit-strategie, maar richt zich vooral op de gevolgen van de bezuinigingen voor de betrokken landen, sectoren en ondersteunde organisaties.

Hoofdbevindingen

De belangrijkste bevindingen van het rapport zijn:

- De landselectie was grotendeels in overeenstemming met de criteria die het ministerie vooraf had opgesteld. Er zijn ook uitzonderingen: de beëindiging van de hulp aan Tanzania en vooral Burkina Faso kan niet worden verklaard door de selectiecriteria.
- Omdat het ministerie een snelle uitfasering wilde en weinig flexibel was, bleek het voor ambassades moeilijk om te voldoen aan richtlijnen voor een verantwoorde uitfasering.
- Ondanks alle afspraken over een betere arbeidsdeling en grotere coördinatie, stemden Europese donoren het beëindigen van de hulp onderling niet af. Nederlandse programma's zijn nauwelijks overgenomen door andere donoren. De exit had zo belangrijke gevolgen voor de voormalige partnerlanden, vooral in het onderwijs en de gezondheidszorg.
- In de (voormalige) partnerlanden zijn de uitgaven en investeringen in deze twee sectoren nog veel te laag om iedereen kwalitatief goede toegang te verlenen. De bezuinigingen hadden daarnaast een negatief effect op het functioneren van lokale ngo's. Deze moesten hun uitgaven terugbrengen door het aantal werknemers en activiteiten terug te schroeven.

| 25 |

Lessen

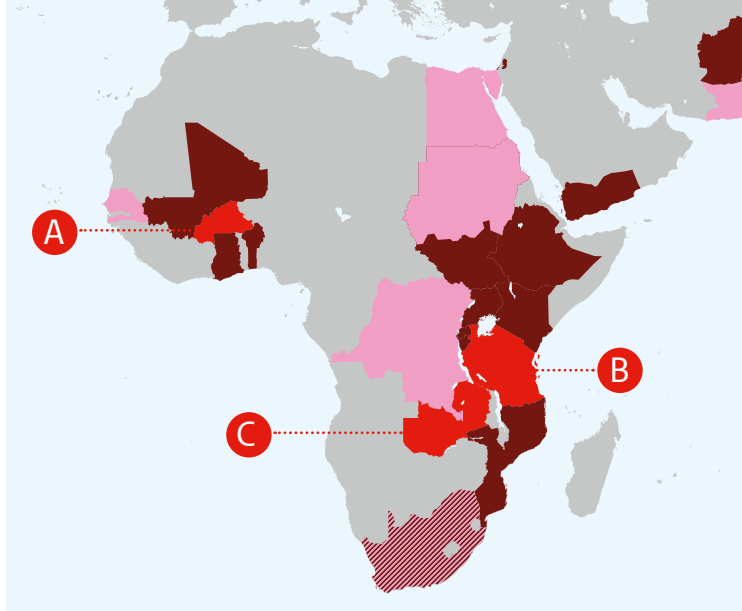
De belangrijkste lessen voor toekomstig beleid zijn:

- Maak een analyse van de te verwachten effecten van een exit uit sectoren in partnerlanden en stel een verantwoord tijdspad voor uitfasering op.
- Verbeter de afstemming tussen donoren, ook bij een exit. Ga flexibeler om met de uitfasering en trek er meer tijd voor uit. Wanneer de ambassade openblijft, hoeven niet alle activiteiten tegelijk te worden afgesloten.
- Stel de exit-strategie op in samenwerking met de betrokken organisaties of ministeries in het partnerland. Bij langdurige steun aan ngo's en maatschappelijke organisaties is het belangrijk om afspraken te maken om hulpafhankelijkheid te voorkomen.

Conclusies uit landenstudies

De conclusies van het rapport zijn in belangrijke mate gebaseerd op zes landenstudies waar de effecten van het stopzetten van de Nederlandse hulp zijn onderzocht: Burkina Faso, Tanzania, Zambia, Nicaragua, Bolivia en Guatemala. De belangrijkste criteria voor de selectie van deze zes casestudies waren het inkomensniveau van het ontvangende land en de omvang en het belang van de Nederlandse hulp.

Legenda

- case studies
- overige exit-landen
- huidige partnerlanden
- ▨ transitielanden

A. Deelstudie Burkina Faso

Burkina Faso behoort tot de armste landen in de wereld. Ondanks de economische groei leeft 80 procent van de bevolking in armoede en ruim 50 procent van de bevolking in extreme armoede. Nederland was een van de belangrijkste bilaterale donoren, met een jaarlijkse bilaterale hulp van gemiddeld EUR 50 miljoen in de vorm van algemene begrotingssteun en steun aan onderwijs en gezondheidszorg. De Nederlandse ambassade steunde daarnaast een aantal ngo's op het terrein van onderwijs en goed bestuur. Het onderzoek laat zien dat de gevolgen van de Nederlandse exit groot zijn voor Burkina Faso. Bij continuering zou in 2014 de Nederlandse hulp vergelijkbaar zijn geweest met 0,5 procent van het nationaal inkomen en 2 procent van de overheidsuitgaven. De hulp aan de onderwijssector kwam overeen met de kosten voor het geven van onderwijs aan 180.000 leerlingen. De bijdrage aan de gezondheidszorg varieerde van 6 tot 9 procent van het budget van het ministerie van Gezondheid. Een aantal ngo's kwam in grote problemen door het wegvallen van de Nederlandse hulp. Dat gold bijvoorbeeld voor FONAENF, een organisatie die alfabetiseringsprogramma's voor volwassenen organiseert. De snelle uitfasering – in twee jaar – na bijna veertig jaar actief te zijn geweest droeg niet bij aan de geloofwaardigheid van de Nederlandse hulpbetreffende.

| 26 |

B. Deelstudie Tanzania

In Tanzania was Nederland lang een van de grootste voorstanders van het geven van algemene begrotingssteun. Na een conflict over de belangen van een Nederlandse ondernemer in Tanzania schortte de minister voor Ontwikkelingssamenwerking deze hulp in 2008 op. Het voornemen was om deze vanaf 2011 te hervatten, maar in dat jaar besloot Nederland de begrotingssteun definitief te beëindigen. Kort daarop besloot het óók de gedelegeerde bilaterale hulp aan Tanzania volledig stop te zetten. De volgorde, wijze en snelheid van deze besluiten stuitte op onbegrip. IOB onderzocht de effecten van het wegvallen van de algemene begrotingssteun, de steun aan decentralisatie en de hulp aan de gezondheidszorg, deels via de overheid, deels via ngo's. Vooral voor de laatste sector waren de gevolgen groot. Nederland was de belangrijkste bilaterale donor in de gezondheidszorg, was innovatief en werd zeer gewaardeerd om zijn deskundigheid. IOB concludeert dat Nederland met de exit een van de meest effectieve SRGR-programma's heeft beëindigd. Op basis van uitgebreide wetenschappelijke studies schat IOB dat de Nederlandse hulp overeenkwam met het redden van 3.600-4.000 levens per jaar. De hulp aan decentralisatie was niet effectief en beëindiging hiervan had geen effect.

C. Deelstudie Zambia

Nederland is in Zambia bijna vijftig jaar actief geweest als bilaterale donor, met een bijdrage van gemiddeld EUR 44 miljoen in de periode 2008-2010. Eén van de motieven om de hulp te beëindigen was dat het land snel de (lagere-) middeninkomensstatus zou bereiken. Desondanks leeft bijna twee op de drie inwoners in extreme armoede. En hoewel de overheidsuitgaven in sociale sectoren stegen, bleef de kwaliteit van de voorzieningen laag. IOB onderzocht de gevolgen van de beëindiging van de algemene begrotingssteun en de gevolgen van het Nederlandse vertrek voor de sectoren onderwijs en gezondheidszorg. In het onderwijs was Nederland de leidende donor, samen met Ierland. De Nederlandse steun aan de onderwijssector kwam overeen met de financiering van de onderwijsdeelname van 140.000 leerlingen. Het vertrek viel samen met dat van de derde donor in de sector, Denemarken. In de gezondheidszorg ondersteunde de ambassade het ministerie en ngo's op het terrein van SRGR en hiv/aids. IOB concludeert dat de gevolgen van de exit groot zijn. De Zambiaanse gezondheidszorg kent nog altijd grote tekorten, mede door het bijna volledig wegvallen van bilaterale hulp.

Legenda

- case studies
- overige exit-landen
- huidige partnerlanden
- ▨ transitielanden

D. Deelstudie Guatemala

IOB heeft het proces van de beëindiging van de Nederlandse hulp onderzocht, met een focus op de gevolgen van de exit voor goed bestuur. Nederland was daarin een belangrijke en uitgesproken actor. In een lastige politieke context besteedde de ambassade vooral veel aandacht aan processen van *transitional justice*. Het bleek zeer lastig om de Nederlandse activiteiten over te dragen aan andere donoren. De specifieke vorm van de Nederlandse hulp, een combinatie van niet-geoormerkte financiële steun en politieke steun, speelde daarin een rol. De beëindiging van de Nederlandse hulp leidde tot terugschroeven van succesvolle activiteiten van meerdere maatschappelijke organisaties, bijvoorbeeld gesteund door het UNDP-programma PAJUST. De sluiting van de Nederlandse ambassade heeft een vacuüm achtergelaten. Ook is de voortgang op het gebied van *transitional justice* in Guatemala vertraagd.

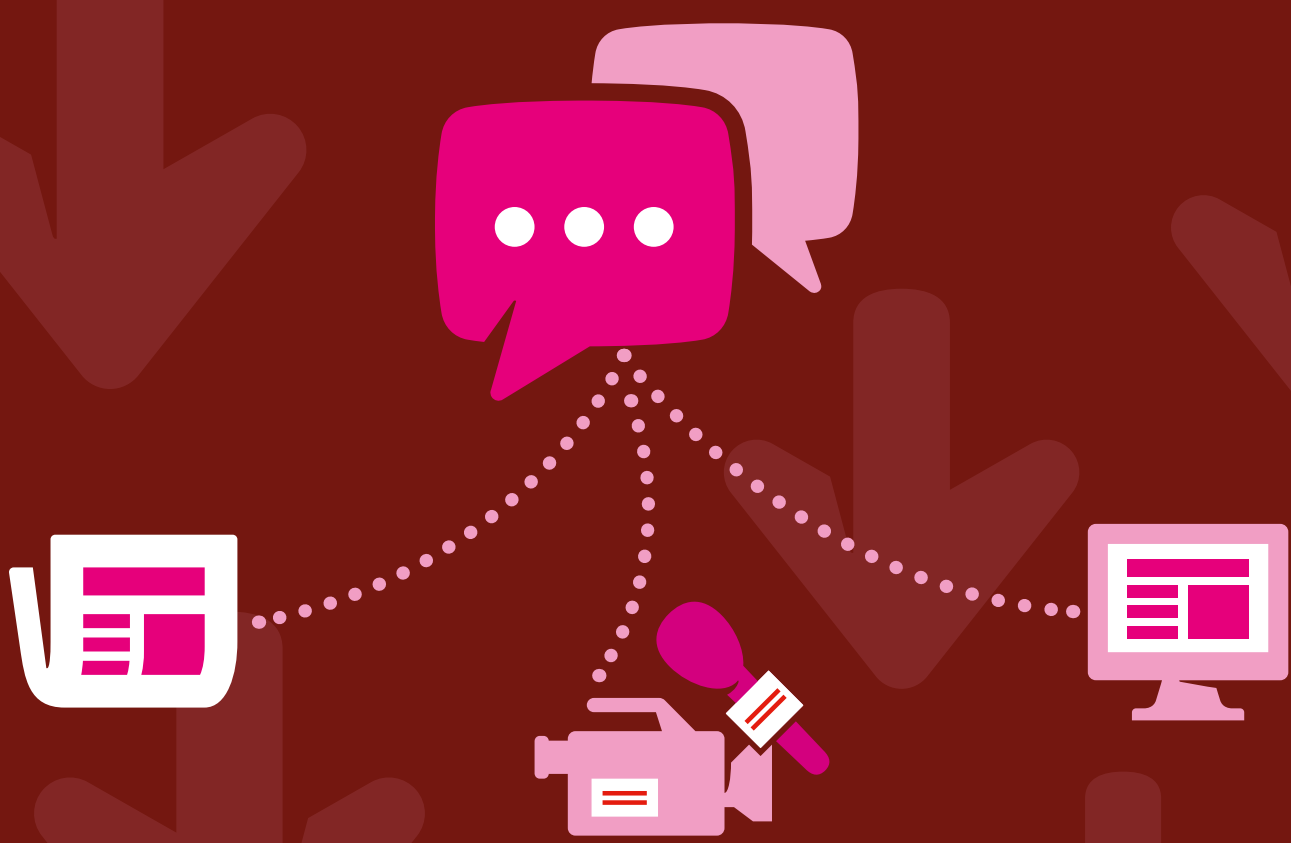
E. Deelstudie Nicaragua

Het onderzoek voor deze landenstudie richtte zich op het proces van de beëindiging van de Nederlandse steun en de effecten daarvan op macroniveau voor onderwijs, gezondheidszorg en SRGR. IOB concludeert dat er vrijwel geen donor-coördinatie was tijdens de uitfasering van de Nederlandse hulp. Tussen 2007 en 2013 beëindigden acht traditionele Europese donoren de hulp aan Nicaragua. Daardoor was het onmogelijk om de Nederlandse activiteiten over te dragen aan andere donoren. De macro-economische gevolgen van de Nederlandse exit waren beperkt, mede door economische groei en de olie-deal met Venezuela. De gevolgen op sectorniveau waren echter groter. Nederland leverde een positieve bijdrage aan het onderwijs en de gezondheidszorg, sectoren die nog met grote problemen kampen, vooral in de armere gebieden. Een andere conclusie is dat maatschappelijke organisaties actief in SRGR zowel de politieke als de financiële steun van de Nederlandse ambassade missen. In de lastige politieke context voor SRGR kunnen de ondersteunde organisaties nu minder effectief opereren.

F. Deelstudie Bolivia

IOB onderzocht het proces en de effecten van de beëindiging van de Nederlandse hulp aan de onderwijssector en aan goed bestuur. Met de eenzijdige beëindiging van de Nederlandse hulp kwam er effectief een einde aan donor-coördinatie in Bolivia. Macro-economisch gezien was de beëindiging van de Nederlandse hulp geen probleem voor het land, dat zowel een overschot op de betalingsbalans als op de overheidsbegroting heeft. De Boliviaanse overheid kon de Nederlandse steun aan de onderwijssector zonder problemen overnemen. Dat geldt echter niet voor een aantal ngo's die Nederland steunde. IOB concludeert dat organisaties die zich richtten op goed bestuur en democratisering na de beëindiging van de Nederlandse hulp in de problemen kwamen, omdat de Boliviaanse overheid hier minder oog voor heeft.

Gebruik en doorwerking van IOB-evaluaties

De uitkomsten van het rapport *Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid 2009-2014* (IOB evaluatie # 411) zijn voor zowel de Raad voor Cultuur als voor de verantwoordelijke beleidsafdelingen in grote mate leidend geweest bij het opstellen van respectievelijk het uit te brengen advies van de Raad voor Cultuur over de toekomst van het internationaal cultuurbeleid en het nieuwe beleidskader van de Eenheid Internationaal Cultuurbeleid 2017-2020. Hierbij is ingezet op het aanbrengen van meer strategie en verbeterde coördinatie en samenwerking.

Naar aanleiding van het verschijnen van de evaluatie *How to Break the Vicious Cycle: Evaluation of Dutch Development Cooperation in the Palestinian Territories (2008-2014)* (IOB evaluatie # 412) kwam het evaluatierapport kort aan bod tijdens de begrotingsbehandeling voor 2017 voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking in november 2016.

De resultaten van de evaluatie *Voorkomen is beter dan genezen. Evaluatie over Nederland en de WHO (2011-2015)* (IOB evaluatie # 414) zijn meerdere malen gepresenteerd aan binnen- en buitenlandse gezondheidsexperts in juli en september 2016. In samenwerking met *Vice Versa*, het KIT, Cordaid en Wemos heeft IOB naar aanleiding van het verschijnen van het evaluatierapport in september 2016 een speciale debatmiddag over het Nederlandse beleid op het gebied van *Global Health* georganiseerd. Na een presentatie van de onderzoeksbevindingen door IOB discussieerde een expertpanel aan de hand van enkele stellingen gebaseerd op de IOB-bevindingen en aanbevelingen. Ook heeft *Vice Versa* diverse artikelen, interviews en opiniestukken over het rapport op haar website gepubliceerd. Tijdens het algemeen overleg van de algemene Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over gezondheidssystemen in september 2016 zijn de conclusies en aanbevelingen van het rapport ook aan bod gekomen.

Het evaluatierapport *The gaps left behind: An evaluation of the impact of ending aid* (IOB evaluatie # 415) heeft ruime aandacht gekregen in de Nederlandse pers. Daarnaast heeft vakblad *Vice Versa* op haar website verschillende artikelen, interviews en kritische opiniestukken aan de evaluatie gewijd. IOB organiseerde in november samen met *Vice Versa* een bijeenkomst over de conclusies van het rapport in het Humanity House in Den Haag. Na een presentatie van het evaluatierapport door IOB en kritische reflecties op het rapport heeft een expertpanel gediscussieerd over de conclusies en aanbevelingen van het rapport. Tijdens het Kamerdebat over de begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking voor 2017 in november 2016 en tijdens het algemeen overleg over het Nederlandse partnerlandenbeleid in december 2016 kwamen de bevindingen en aanbevelingen van de evaluatie veelvuldig aan de orde. Ten slotte heeft IOB in december 2016 een technische toelichting op het rapport gegeven aan de algemene Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Publicaties naar aanleiding van IOB-evaluaties

Cultuur als kans. Beleidsdoorlichting van het internationaal cultuurbeleid (2009-2014) | IOB evaluatie # 411

- De Telegraaf (2016), 'Kunstgeld verstrooid', De Telegraaf online 7/5/2016, <https://www.pressreader.com/netherlands/de-telegraaf/20160507/281479275622450>
- NRC (2016), 'Geld voor buitenlandse kunstprojecten versnipperd', NRC online 10/5/2016, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/05/10/internationaal-cultuurbeleid-geld-voor-buitenland-1617696-a775720>
- NRC (2016), 'Kunstenaars wel succesvol in buitenland', NRC online 12/5/2016, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/05/12/kunstenaars-wel-succesvol-in-buitenland-1617916-a88517>
- Arjan Breukel (2016), 'Kamer zet culturele projecten stop in buitenland', website *Vice Versa*, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/nieuws/kamer-zet-culturele-projecten-stop-buitenland/>

| 29 |

Voorkomen is beter dan genezen. Evaluatie over Nederland en de WHO (2011-2015) | IOB evaluatie # 414

- Lennaert Rooijackers (2016), 'De WHO moet nog vele stappen zetten', dossier beleidsevaluatie *Vice Versa* online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/de-who-moet-nog-vele-stappen-zetten/>
- Lennaert Rooijackers (2016), 'Is de WHO nog wel van deze tijd?', dossier beleidsevaluatie *Vice Versa* online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/is-who-nog-wel-tijd/>
- Lennaert Rooijackers (2016), 'De WHO moet veranderen. Maar hoe?', dossier beleidsevaluatie *Vice Versa* online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/who-moet-veranderen-hoe/>
- Lennaert Rooijackers (2016), 'Waar blijft de Nederlandse strategie voor mondiale gezondheid?', dossier beleidsevaluatie *Vice Versa* online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/is-who-nog-wel-tijd/>

The gaps left behind: An evaluation of the impact of ending aid | IOB evaluatie # 415

- Lidwien Dobber (2016), 'Beloften over ontwikkelingshulp niet waargemaakt', *Trouw* online 5/10/2016, <http://www.trouw.nl/tr/nl/39681/nbsp/article/detail/4389326/2016/10/05/Beloften-over-ontwikkelingshulp-niet-waargemaakt.dhtml>
- Marno de Boer (2016), 'Ploumen: versnipperd hulpbeleid had focus nodig', *Trouw* online 5/10/2016, <http://www.trouw.nl/tr/nl/39681/nbsp/article/detail/4389999/2016/10/05/Ploumen-versnipperd-hulpbeleid-had-focus-nodig.dhtml>

- Elise Hermanides (2016), 'Nederland draait de kraan dicht net nu de planten in Burkina Faso bloeien', Trouw online 6/10/2016, <http://www.trouw.nl/tr/nl/39681/nbsp/article/detail/4390399/2016/10/06/Nederland-draait-de-kraan-dicht-net-nu-de-planten-in-Burkina-Faso-bloeien.dhtml>
- Lidwien Dobber (2016), 'Hulpgeld wordt verspild, en niemand protesteert', Trouw online 7/10/2016, <http://www.trouw.nl/tr/nl/39683/nbsp/article/detail/4391098/2016/10/07/Hulpgeld-wordt-verspild-en-niemand-protesteert.dhtml>
- Lennaert Rooijakkers (2016), 'IOB: 'De gedachte dat andere Nederlandse steun zouden overnemen was heel optimistisch'', dossier beleidsevaluatie Vice Versa online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/who-moet-veranderen-hoe/>
- Lennaert Rooijakkers (2016), 'Nederland heeft zijn geloofwaardigheid in één klap verkwanseld', dossier beleidsevaluatie Vice Versa online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/nederland-geloofwaardigheid-klap-verkwanseld/>
- Paul Hoebink (2016), 'Paul Hoebink: 'Moet minister Ploumen niet aftreden?'', dossier beleidsevaluatie Vice Versa online, <http://hetnieuwe.viceversaonline.nl/dossiers/paul-hoebink-opnieuw-moet-ploumen-aftreden/>

Lopend onderzoek – Buitenlandse Zaken

Beleidsdoorlichting operationele doelstelling 2.3: Ontwapening, wapenbeheersing, non-proliferatie van massavernietigingswapens en het wapenexportbeleid

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 2 van de BZ-begroting – Veiligheid en stabiliteit.

De beleidsdoorlichting van operationele doelstelling 2.3 ('Bevordering van ontwapening en wapenbeheersing, bestrijding van proliferatie van massavernietigingswapens en het voeren van een transparant en verantwoord wapenexportbeleid') van de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken gaat over verschillende vormen van internationale samenwerking die er op zijn gericht om de verspreiding van conventionele wapens en massavernietigingswapens alsmede van andere potentieel gevaarlijke goederen en kennis tegen te gaan en de potentiële dreiging die daarvan uitgaat te verminderen.

De beleidsdoorlichting richt zich specifiek op vier prioritaire onderwerpen:

- het VN-Wapenhandelsverdrag (ATT);
- het Non-Proliferatie Verdrag (NPV);
- het Chemische Wapens Verdrag (OPCW); en
- het exportcontrolebeleid van strategische goederen, dat wil zeggen de controle op de export van militaire goederen (conventionele wapens en overtollig defensiematerieel) en van zogenaamde *dual-use* goederen.

Daarbij zal specifiek aandacht worden besteed aan een aantal doorsnijdende thema's van het beleid:

- versterking van de internationale rechtsorde;
- de universele ondertekening en ratificatie van internationale verdragen en afspraken;
- harmonisatie van de naleving van deze verdragen en afspraken; en
- transparantie.

De beleidsdoorlichting beoogt inzicht te verschaffen in de manier waarop het ministerie van Buitenlandse Zaken in de periode 2009-2016 uitvoering heeft gegeven aan het beleid. De centrale onderzoeksvragen zijn als volgt geformuleerd:

1. Hoe heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken uitvoering gegeven aan het beleid op het terrein van ontwapening, wapenbeheersing en de non-proliferatie van massavernietigingswapen en aan welke resultaten heeft het bijgedragen?
2. Hoe heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken uitvoering gegeven aan het exportcontrolebeleid voor strategische goederen en aan welke resultaten heeft het op dit terrein bijgedragen?

De beleidsdoorlichting concentreert zich op de rol van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Voor zover andere Nederlandse instellingen bij het beleid zijn betrokken gaat het specifiek om hun relatie met het ministerie van Buitenlandse Zaken.

In de specifieke vraagstelling volgt de beleidsdoorlichting de vereiste elementen van de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (2015), inclusief een reconstructie van het gevoerde beleid en de motivatie daarvoor, een overzicht en analyse van de beschikbare middelen en het gebruik daarvan, en een analyse van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid, rekening houdend met de eerdergenoemde vier thema's. Speciale aandacht wordt besteed aan de verschillende internationale fora waarbinnen Nederland samenwerkt om zijn beleidsdoelstellingen te realiseren, inclusief de Europese Unie en de Verenigde Naties. De beleidsdoorlichting zal in 2017 worden afgerond.

Beleidsdoorlichting Nederland en het Europees Nabuurschapsbeleid

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 3 van de BZ-begroting – Europese samenwerking.

In 2016 is het vooronderzoek voor de beleidsdoorlichting 'Nederland en het Europees Nabuurschapsbeleid' afgerond en is het onderzoek van start gegaan. Deze beleidsdoorlichting heeft betrekking op beleidsdoelstellingen 3.2 ('een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen en regio's, inclusief ontwikkelingslanden') en 2.5 ('bevordering van transitie in prioritaire gebieden') van de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Het ENB is ontwikkeld in de aanloop naar de uitbreiding van de Unie in 2004. Door middel van het ENB beoogt de Unie bij te dragen aan een stabiele, veilige en welvarende omgeving, ook wel omschreven als een 'ring of friends'. In de kern gaat het ENB erom dat de Unie aan haar oostelijke en zuidelijke buurlanden economische integratie, politieke associatie, mobiliteit en financiële en technische assistentie biedt, in ruil voor hervormingen op het gebied van democratie, de rechtsstaat en een marktgeoriënteerde economie.

In deze beleidsdoorlichting gaat IOB na op welke manier en in welke mate Nederland heeft bijgedragen aan de effectiviteit, efficiëntie en coherentie van het Europees Nabuurschapsbeleid (ENB). Daartoe wordt om te beginnen onderzocht welke factoren bepalend zijn voor de effectiviteit en coherentie van het beleid. Vervolgens wordt onderzocht op welke manier Nederland het ENB mede heeft vormgegeven en uitgevoerd. Door een koppeling te leggen tussen de Nederlandse inzet en de sterke en zwakke punten van het ENB kan een oordeel worden gevormd over de bijdrage van Nederland aan de effectiviteit, efficiëntie en coherentie.

De onderzoeksopzet kent de volgende onderdelen:

- een literatuurstudie naar de effectiviteit en coherentie van het ENB;
- vier landen-specifieke casestudies van twee oostelijke nabuurschapslanden (Georgië en Azerbeidzjan) en twee zuidelijke (Egypte en Tunesië);
- een bureaustudie aangevuld met interviews met betrekking tot de Europese financiële en technische assistentie aan de nabuurschapslanden;
- een analyse van de wijze waarop Nederland het ENB mede heeft vormgegeven en uitgevoerd.

In 2015 heeft IOB de evaluatie van het Matra-programma in de landen van het Oostelijk Partnerschap (Armenië, Azerbeidzjan, Belarus, Georgië, Moldavië en Oekraïne) afgerond. Ook heeft IOB in 2015 de Nederlandse steun aan de transitie in de Arabische landen in Noord-Afrika (Egypte, Jordanië, Libië, Marokko en Tunesië) geëvalueerd. Beide evaluaties zullen worden gebruikt als bouwstenen voor deze beleidsdoorlichting, die in 2017 zal worden afgerond.

Lopend onderzoek – Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Development into the bargain: Evaluation of Technical Assistance for Trade Policy and Regulations

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 1 van de BHOS-begroting – Duurzame handel en investeringen.

Deze evaluatie richt zich op de door het ministerie van Buitenlandse Zaken gesteunde technische assistentie voor handelspolitiek en handelsregulering, ook wel *Aid for Trade* in enge zin genoemd. Handelsfacilitatie maakt hier onderdeel van uit, maar handelontwikkeling niet. Deze laatste activiteit is al grotendeels meegenomen in de doorlichting van het private sector ontwikkelingsbeleid (IOB evaluatie # 389). De resultaten van de evaluaties van het Initiatief Duurzame Handel (IOB study # 397), het *Trade Mark East Africa* programma en het *Multi Donor Trust Fund for Trade and Development II* zullen worden meegenomen, voor zover ze betrekking hebben op handelspolitiek en handelsregulering.

De centrale onderzoeksvraag van deze evaluatie van *Aid for Trade* is of de hulp heeft geleid tot een betere integratie van ontwikkelingslanden in het multilaterale handelssysteem. Dit zou moeten blijken uit een toename of een toenemende diversiteit van de handelsstromen. Om dat te onderzoeken kijkt IOB of de hulp heeft geleid tot verbeteringen in de handelspolitiek, de onderhandelingscapaciteit, de handelsfacilitatie en de regulering. De hoofdvraag wordt beantwoord op basis van deze ‘tussenresultaten’ en uit gebleken causale verbanden op grond van bestaand econometrisch onderzoek.

De evaluatie hoopt bij te dragen aan een beter inzicht in de doeltreffendheid van *Aid for Trade*, vooral in het licht van de overeenkomst van Bali (2013), waarin alle landen, inclusief Nederland, nogmaals het belang van handelsfacilitatie onderstreepten. Het onderzoek zal in 2017 worden afgerond.

Effectevaluatie Economische Diplomatie

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 1 van de BHOS-begroting – Duurzame handel en investeringen.

Economische diplomatie is een van de speerpunten van het huidige Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerkingsbeleid, maar is sinds de integratie van het Directoraat-Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen (DGBEB) binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken nog niet geëvalueerd. Deze evaluatie heeft tot doel het verkrijgen van inzicht in de effecten van interventies die in het kader van de economische diplomatie zijn (en worden) uitgevoerd, en beoogt vooral ook aan te sluiten bij de DGBEB-moderniseringsagenda en zodoende bij te dragen aan de leerfunctie.

Hoewel de rechtvaardiging van overheidsinterventies op het gebied van economische diplomatie breed gedragen wordt, is er vooralsnog weinig bekend over de effecten van dit beleid. Hierdoor is het onduidelijk in hoeverre en op welke wijze economische diplomatie bijdraagt aan de doelstellingen van het Nederlandse buitenlands economisch beleid. Lessen uit deze evaluatie zouden bij kunnen dragen aan de doelgerichtheid van het huidige en toekomstige economisch diplomatieke beleid. Deze effectevaluatie richt zich op de volgende hoofdvraag: *Op welke wijze en in welke mate dragen interventies van economisch diplomatieke aard bij aan versterking van de internationale handels- en investeringspositie van Nederland?* Het onderzoek zal in 2017 worden afgerond.

Beleidsdoorlichting Nederlandse inzet voor wereldwijde voedselzekerheid (2012-2016)

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 2 van de BHOS-begroting – Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water.

Voedselzekerheid is een van de vier speerpunten van het Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsbeleid voor de jaren 2012-2016. De voedselzekerheidsbrief uit 2011 beschrijft de vier resultaatgebieden: (1) verbeterde landbouwproductie, (2) toegang tot betere voeding, (3) efficiëntere markten, en (4) een beter ondernemingsklimaat. De intentie was om het jaarlijkse budget te vergroten van EUR 160 miljoen in 2011 tot EUR 435 miljoen in 2015. De voedselzekerheidsbrief uit 2014 bouwt hierop voort, maar legt iets andere accenten: (1) uitbannen van de huidige hongersnood en ondervoeding; (2) bevorderen van inclusieve groei in de agrarische sector; en (3) realiseren van ecologisch houdbare voedselsystemen.

Na een voorstudie, een beleidsreconstructie en een *systematic review* over de meest geschikte manieren van het bereiken van voedselzekerheid (IOB study # 363) heeft IOB een evaluatieplan voor het voedselzekerheidsbeleid 2012-2016 vastgesteld. De hoofdvraag van deze beleidsdoorlichting luidt als volgt: *Wat is de bijdrage van het Nederlandse voedselzekerheidsbeleid aan de voedselzekerheidssituatie in de 15 partnerlanden tussen 2012 en 2016 geweest?* Specifieke deelvragen richten zich op een inventarisatie van het beleid, landenprogramma's en activiteiten, op de doeltreffendheid en, waar mogelijk, de doelmatigheid van het beleid.

Voor deze beleidsdoorlichting zijn vier impactstudies uitgezet in Ethiopië, Rwanda, Uganda en Bangladesh. In elk land is zowel het voedselzekerheidsprogramma bekeken als een of twee projecten in detail geëvalueerd. IOB volgt hierbij de Nederlandse interventies en hoe deze, via landbouwproductie en inkomen, tot betere voedselconsumptie en naar verwachting ook tot verminderde ondervoeding leiden.

De gekozen projecten zijn:

- een zaaigoedsector ontwikkelingsprogramma in Ethiopië (ISSD2);
- een landbouwinput-, bodemvruchtbaarheid- en marktproject in Rwanda (Catalist);
- een melksector ontwikkelingsprogramma in Oeganda (aBi Trust Dairy); en
- een polder-ontwikkelpject (Blue Gold) en waardeketen-ontwikkelpject (Safal), beide in Bangladesh.

In 2014 zijn de nulmetingen uitgevoerd, gevolgd door impactstudies in 2016. De landenrapporten worden binnenkort afgerond. Daarnaast zal een impactstudie van twee irrigatieprojecten in Indonesië, uitgevoerd voor de beleidsdoorlichting waterbeheer, ook bijdragen aan deze beleidsdoorlichting. De beleidsdoorlichting zal in 2017 worden gepubliceerd.

Beleidsdoorlichting waterbeheer (2006-2016)

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 2 van de BHOS-begroting – Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water.

Het beleidsterrein waterbeheer bestrijkt een totaal van ruim 200 activiteiten, gefinancierd uit ODA-middelen. De totale uitgaven over de periode 2006-2016 bedragen ruim EUR 700 miljoen. De hoofdvraag voor het onderzoek is: *wat is de bijdrage geweest van het ministerie van Buitenlandse Zaken aan verbeterd waterbeheer in ontwikkelingslanden in de periode 2006-2016?* De beleidsdoorlichting bekijkt daartoe drie subthema's: water in de landbouw, waterbeheerplannen en grensoverschrijdend waterbeheer.

De beleidsdoorlichting omvat de volgende elementen:

- breed onderzoek naar uitvoering en resultaten van beleid op basis van beschikbare documentatie en aanvullende interviews;
- verdiepende studies van partnerlanden met de hoogste uitgaven (Bangladesh, Indonesië, Mali en Mozambique). In deze landenstudies wordt gekeken naar de uitvoering en resultaten van het beleid en de assumpties ten aanzien van de wijze waarop doelen worden gerealiseerd;
- verdiepend onderzoek naar een selectie van activiteiten van de drie subthema's. Dit geschiedt aan de hand van impactstudies, veldbezoeken en interviews met belanghebbenden en andere informanten.

| 36 |

In 2016 is onderzoek verricht naar de beleidsuitvoering en de resultaten op basis van beschikbare documentatie en aanvullende interviews. Voor het subthema 'water in de landbouw' zijn twee impactstudies afgerond: het polderontwikkelingsproject (Blue Gold) in Bangladesh en twee irrigatieprojecten in Indonesië (PISP ondersteund door ADB en WISMP ondersteund door de Wereldbank en medegefinancierd door Nederland). De geplande landenstudies zijn voorbereid, en de landenstudie Bangladesh verkeert in de afrondingsfase. De overige landenstudies zullen begin 2017 worden uitgevoerd. De afronding van de beleidsdoorlichting staat gepland voor 2017.

Beleidsdoorlichting maatschappelijk middenveld

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 3 van de BHOS-begroting – Sociale vooruitgang.

Deze beleidsdoorlichting betreft beleidsdoelstelling 3.3 van de Memorie van Toelichting betreffende de steun aan het maatschappelijk middenveld. De drie hoofdvragen van het onderzoek luiden:

- *Wat zijn de inzichten ten aanzien van de effectiviteit van de steun die het ministerie geeft aan het maatschappelijk middenveld in het Zuiden via Nederlandse ngo's?*
- *Welke verklaringen zijn er voor de mate van effectiviteit?*
- *Welke lessen kunnen er worden getrokken met het oog op het vergroten van de effectiviteit?*

Deze hoofdvragen zijn nader uitgesplitst in vragen die voortkomen uit de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (2015):

- in vragen over de kwaliteit van de steun die Nederlandse ngo's geven aan het maatschappelijk middenveld in het Zuiden. Die kwaliteit heeft betrekking op: bereik, expertise, relaties en ondersteuning op het terrein van pleiten en beïnvloeden;
- in vragen over de effecten van de aard en dynamiek van de steun van het ministerie aan Nederlandse ngo's en vragen over de wijze waarop die ngo's opereerden; en
- in een vraag over de consequenties die verlaging van het budget voor steun aan het maatschappelijk middenveld heeft gehad. De antwoorden op deze vragen kunnen bijdragen aan het vinden van verklaringen voor de effectiviteit.

De beleidsdoorlichting richt zich op de steun aan het Medefinancieringsstelsel (MFS) II, aan het SNV-programma en aan het Vakbondsmedefinancieringsprogramma (VMP). Het onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

- een reconstructie van het Nederlandse beleid ten aanzien van de steun aan het maatschappelijk middenveld, inclusief een onderzoek naar de effecten van beleidswijzigingen van het ministerie op de wijze van opereren van Nederlandse ngo's;
- een studie naar de effectiviteit van de steun die door MFS-II, SNV en VMP aan maatschappelijke organisaties in het Zuiden wordt verleend en naar de verklaringen daarvoor;
- een studie naar de efficiëntie van de MFS-II-, SNV- en VMP-programma's;
- een perceptiestudie over de kwaliteit van de niet-financiële dienstverlening van Nederlandse ngo's aan maatschappelijke organisaties in het Zuiden;
- een studie naar de relaties tussen Nederlandse ngo's en het ministerie en tussen allianties van Nederlandse ngo's onderling; en
- een studie naar de consequenties van verlaging van het budget voor steun aan het maatschappelijk middenveld.

Het onderzoek zal naar verwachting in de eerste helft van 2017 gereed zijn.

Beleidsdoorlichting over de samenwerking met de Verenigde Naties bij de realisatie van de doelstellingen van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking

Deze evaluatie valt onder beleidsartikel 5 van de BHOS-begroting – Versterkte kaders voor ontwikkeling.

Deze beleidsdoorlichting concentreert zich op de samenwerking met organisaties behorend tot het systeem van de Verenigde Naties (VN) die relevant zijn voor de doelstellingen van het Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsbeleid. Het accent van de doorlichting ligt op de besluitvorming in Nederland ten aanzien van de kanaalkeuze en de daaruit voortvloeiende samenwerking bij het bereiken van voor Nederland prioritaire thema's. Om deze reden neemt de toetsing van de in het beleid genoemde verwachtingen ten aanzien van de comparatieve voordelen van het gebruik van het VN-kanaal een centrale plaats in.

De evaluatievragen volgen de systematiek van de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (2015). Daarbij ligt de nadruk op het inzicht in de effectiviteit en efficiëntie van de gefinancierde activiteiten. Nagegaan wordt wat de kwaliteit is van de verantwoording over de uitgaven door de VN-organisaties en in hoeverre beschikbare evaluaties inzicht in de doeltreffendheid van de gefinancierde VN-organisaties mogelijk maken. Een andere vraag waar de beleidsdoorlichting een antwoord op zoekt, is hoeveel voortgang er is geboekt met de door Nederland (en andere lidstaten) bepleite geïntegreerde aanpak en samenwerking tussen VN-organisaties.

De beleidsdoorlichting baseert zich hoofdzakelijk op bestaande onderzoeken, evaluatierapporten en literatuur. Voor eigen onderzoek naar de effectiviteit in het veld, dat wil zeggen op landenniveau, bestaan (te) grote financiële en onderzoekstechnische beperkingen en ontbreekt ook de legitimiteit om als één donor eigen evaluatieonderzoek op dat niveau uit te voeren. Het onderzoek bestaat uit vier deelstudies over de samenwerking met de VN per speerpunt van het beleid:

- a) SRGR: UNFPA en UNAIDS;
- b) drinkwater: UNICEF;
- c) voedselzekerheid: FAO en IFAD;
- d) veiligheid en rechtsorde: UNDP.

Een aparte bureaustudie is voorzien over de voortgang en coördinatie van de OS-activiteiten van de VN. De doorlichting omvat de periode 2012-2015 en wordt begin 2017 afgerond.

Lopend onderzoek – overige studies

Studie armoede en ongelijkheid in Afrika

Veel minderontwikkelde landen hebben al meer dan een decennium hoge groeicijfers. Dat geldt niet alleen voor opkomende economieën als Brazilië en India, maar steeds meer ook voor Sub-Sahara Afrika. Landen als Zambia en Ghana hebben de (lagere-)middeninkomensstatus bereikt. Extreme armoede neemt af. In 1990 leefde 36 procent van de wereldbevolking in extreme armoede; nu is dat voor het eerst in de geschiedenis minder dan 10 procent. De daling van de armoede is echter niet overal gelijk. In 1990 leefde 15 procent van de extreem armen in Sub-Sahara Afrika; dat is nu ongeveer 50 procent van de extreem armen. Ruim een derde van de bevolking in Sub-Sahara Afrika leeft onder de armoedegrens van USD 1,90 per dag. Economische groei is in Afrika veel minder gepaard gegaan met een daling van armoedecijfers dan in andere delen van de wereld. Armoede neemt af, maar wordt tegelijkertijd extremer in conflictlanden en in landen die sterk afhankelijk zijn van de export van grondstoffen. Droogte, conflicten en een hoge bevolkingsgroei zijn belangrijke oorzaken.

Met de economische groei en de wereldwijde vermindering van extreme armoede hebben donoren, inclusief Nederland, aandacht gekregen voor de toenemende ongelijkheid. Meer en meer ontstaat de erkenning dat in veel landen grote groepen onvoldoende meeprofiten van de economische groei. Niet voor niets richt een van de duurzame ontwikkelingsdoelen voor 2016-2030 zich op de vermindering van ongelijkheid binnen en tussen landen. Deze studie heeft tot doel een overzicht te bieden van de relatie tussen economische groei, armoede en ongelijkheid in Sub-Sahara Afrika en van trends en aangrijpingspunten voor het beleid, zowel voor de overheden van de betrokken landen als voor Nederland. De studie onderzoekt de samenhangen in deze driehoek, specifiek voor Sub-Sahara Afrika. Voor vijf landen gaat de studie dieper in op achterliggende mechanismen. IOB zal de studie, die de directie uitvoert samen met de Vrije Universiteit Amsterdam en de Rijksuniversiteit Groningen, in 2017 publiceren.

Communicatie en samenwerking

Communicatie

Ten behoeve van de brede internationale bruikbaarheid worden steeds meer rapporten in het Engels gepubliceerd, of wordt een vertaalde samenvatting uitgebracht. Naast de evaluatierapporten brengt IOB bij elk rapport een korte *nieuwsbrief* uit. Hierin staan de belangrijkste bevindingen en lessen en wordt verslag gedaan van het evaluatieonderzoek. Nieuwsbrieven verschijnen meestal in het Nederlands. Daarnaast wordt sinds 2015 gepoogd om samenvattingen in beeld van de rapporten en werkzaamheden van IOB te geven, met behulp van zogenaamde *infographics*. Zo zijn in 2016 de voornaamste bevindingen en lessen van de exit-evaluatie (IOB evaluation # 415) op beeldende wijze samengevat in *infographics*, om ze zo toegankelijker te maken voor het brede publiek.

IOB heeft haar bereik en zichtbaarheid verder vergroot door actief gebruik te maken van *Twitter*. Medio 2016 overschreed het twitteraccount van IOB de grens van 1.000 volgers, waar zich diverse journalisten, wetenschappers, beleidsmedewerkers, collega-evaluatoren en politici onder bevinden. Via dit medium kondigt IOB lezingen en bijeenkomsten aan, deelt nieuws op evaluatiegebied en verwijst naar nieuwe publicaties en aanverwante artikelen. Naast de berichten die volgers zelf plaatsen over – of gericht aan – IOB, worden de tweets van IOB regelmatig door verschillende volgers verspreid, waardoor een substantieel netwerk van mensen wordt bereikt, zowel in binnen- als buitenland.

In het najaar van 2016 is de *website* van IOB overgegaan naar het Platform Rijksoverheid Online dat valt onder de Dienst Publiek en Communicatie van het ministerie van Algemene Zaken. De URL is hetzelfde gebleven: www.iob-evaluatie.nl, maar de website voldoet nu nog beter aan de veiligheids- en kwaliteitseisen van de overheid. Opmerkelijk is dat het bezoekersaantal is toegenomen sinds de overgang begin oktober 2016. In het jaar 2015 werd de site zo'n 7.000 keer bezocht; het aantal bezoekers van de nieuwe site in de laatste drie maanden in 2016 was zo'n 3.000. In deze drie maanden is in totaal ruim 1.000 keer een IOB-product gedownload, tegenover 1.500 downloads van IOB rapporten en nieuwsbrieven in heel 2015.

Lezingen, presentaties en conferenties

Maart 2016

- *Vrouwenrechten en gendergelijkheid in het Nederlandse buitenlandbeleid*
Masterclass voor de Jong Wiardi Beckman Stichting, Den Haag.
- *Beleidsevaluatie en EU-voorzitterschap*
Gastcollege voor de Masteropleiding European Public Affairs, Maastricht University.
- *Inhoud en opzet beleidsdoorlichtingen*
Technische briefing voor Tweede Kamerleden van de algemene Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, Den Haag.

April 2016

- *Nederland en Latijns-Amerika: een veranderende relatie*
Gastcollege voor de bacheloropleiding Latin American Studies, Universiteit Leiden.
- *Wat is beleid?*
Presentatie voor The West Wing, denktank van de Directie Westelijk Halfrond, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag.

Juni 2016

- *Evaluating foreign policy & development cooperation*
Masterclass voor studenten van het International Institute of Social Studies, Den Haag.
- *Het Nederlandse humanitaire beleid doorgelicht*
Presentatie tijdens debat over humanitaire hulp, in samenwerking met Humanity House en *Vice Versa*, Den Haag.
- *Evaluation of Dutch Food Security Policy 2012-2015: The place of nutrition impact studies in policy evaluation*
Gastcollege in de reeks 'Monitoring, evaluatie en impact assessment van FNS programma's', Centre for Development Innovation (CDI), Wageningen University.
- *Monitoring and evaluating the SDGs*
Presentatie voor de conferentie 'Critical perspectives on governance by Sustainable Development Goals', Center for Sustainable Development Studies, Universiteit van Amsterdam.

| 41 |

Juli 2016

- *Voorkomen is beter dan genezen. Nederland en de Wereldgezondheidsorganisatie*
Presentatie voor beleidsmedewerkers van Cordaid, Den Haag.

Augustus 2016

- *Monitoring and evaluation*
Training voor Afghaanse ambtenaren, in samenwerking met Instituut Clingendael, Den Haag.

September 2016

- *Voorkomen is beter dan genezen. Nederland en de Wereldgezondheidsorganisatie*
Presentatie tijdens debat over het Nederlandse beleid op het gebied van Global Health, in samenwerking met *Vice Versa* en KIT, Amsterdam.
- *Prevention is better than cure: The Netherlands and the World Health Organisation*
Presentatie tijdens Health Experts Trainingsweek van Cordaid, Den Haag.

Oktober 2016

- *Methodieken van monitoring en evaluatie*
Technische briefing voor Tweede Kamerleden van de algemene Kamercommissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, Den Haag.

November 2016

- *Monitoring and evaluation*
Training voor ambtenaren en onderzoekers uit Ethiopië, in samenwerking met Instituut Clingendael, Den Haag.
- *Stoppen, en dan?*
Presentatie tijdens debat over de toekomst van ontwikkelingssamenwerking, in samenwerking met Vice Versa en Humanity House, Den Haag.
- *Lobby en Advocacy*
Workshop gehouden tijdens de Afrikadag 2016, Amsterdam.

December 2016

- *De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie*
Gastcollege voor het vak Publieke Beleidskunde, Opleiding Bestuurskunde, Tilburg University.

Internationaal overleg

| 42 |

OECD/DAC Network on Development Evaluation

Het Network on Development Evaluation (EvalNet) is het forum van de evaluatie directies van de DAC-leden (Development Assistance Committee van de Organisation for Economic Co-operation and Development). EvalNet werkt in toenemende mate samen met nieuwe partners (private fondsen, non-DAC donoren, en dergelijke). Ook wordt aandacht gegeven aan versterking van de synergie tussen de DAC, EvalNet en de overige hulporganen van de DAC.

IOB heeft de volgende rol in het netwerk:

1. IOB bevordert de relevantie van EvalNet en de doelmatigheid van de werkwijze van dit hulporgaan, rekening houdend met het werkprogramma van de DAC, de 'beyond aid' agenda, de SDG's, en, in toenemende mate, vraagstukken op het terrein van (on-)veiligheid, conflict en migratie.
2. IOB ondersteunt initiatieven van EvalNet gericht op het verkrijgen van een beter inzicht in de doeltreffendheid van multilaterale organisaties en partnerschappen en neemt daaraan ook actief deel;
3. IOB bevordert binnen EvalNet een doeltreffende en doelmatige werkverdeling van evaluatiediensten, inclusief het programmeren van gezamenlijke evaluaties. Dit jaar is directeur IOB gevraagd om een van de twee vice-voorzitters van EvalNet te worden.

In 2016 heeft EvalNet een nieuw overzicht gepubliceerd over de taken en werkwijze van de verschillende evaluatiediensten. Dit overzicht is te vinden op de website van EvalNet: <http://www.oecd.org/dac/evaluation/>

EU HEADS

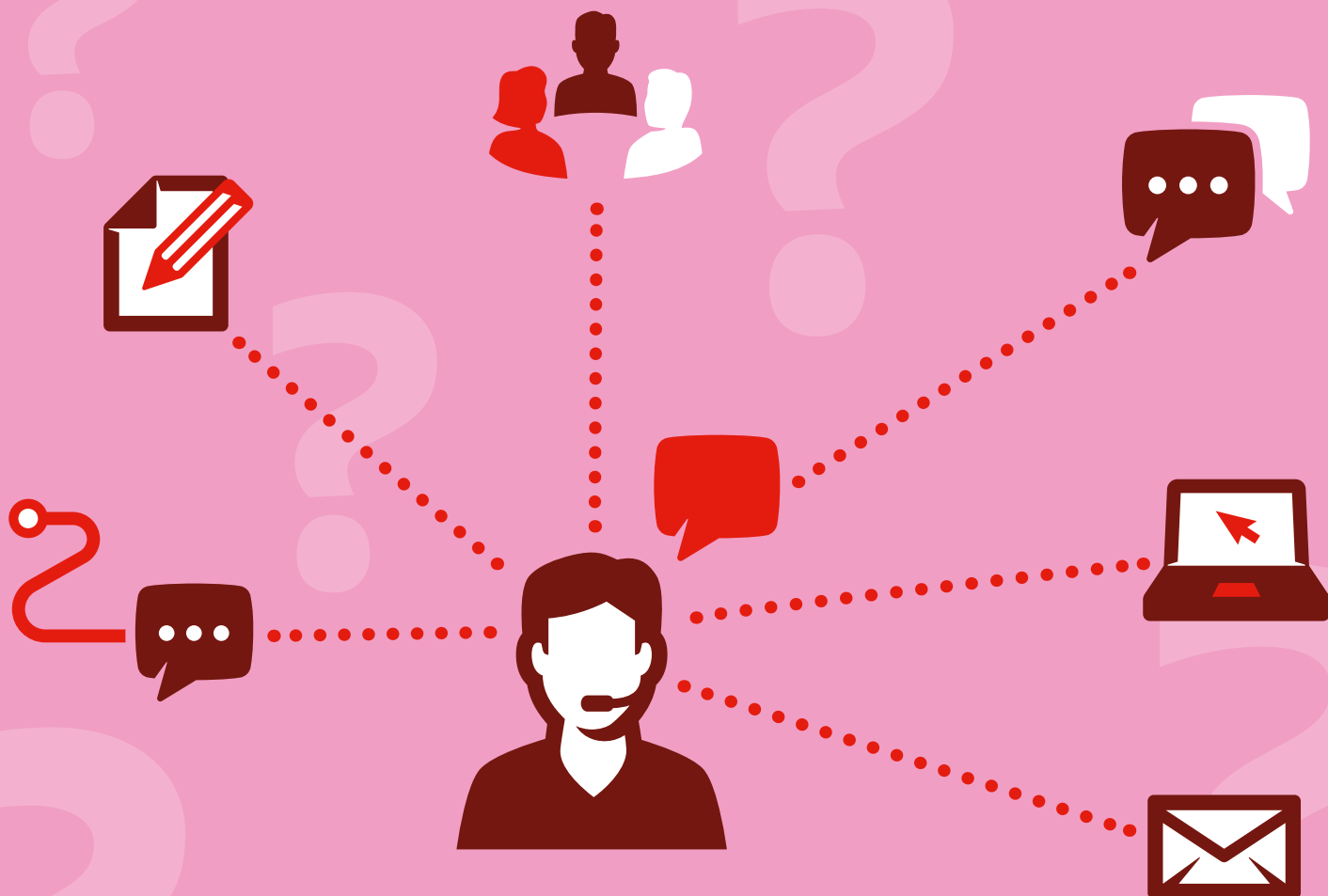
Het EU HEADS overleg is een initiatief van de Evaluatie Eenheid van het Directoraat-Generaal voor ontwikkelingssamenwerking van de Europese Commissie. Het jaarlijkse overleg wordt gebruikt voor bespreking van de evaluatieplannen van de eenheid, voor uitwisseling van de programmering en voor het zoeken van mogelijkheden om meer samen te werken. In de afgelopen jaren heeft dat geleid tot de ontwikkeling van een gemeenschappelijke methodologie voor de evaluatie van begrotingssteun en het uitvoeren van gezamenlijke evaluaties op dat terrein. Het streven is om de aanpak te verbreden naar andere vormen van programmahulp.

Nordic+

Sinds enkele jaren maakt IOB-deel uit van de *Nordic+ group on evaluation*, een groep gelijkgezinde (voornamelijk Scandinavische) evaluatiediensten, die in de regel gezamenlijk optrekt in Evalnet (zie boven). In 2016 vond het overleg plaats in Dublin, waar op instigatie van Nederland ook de nieuwe partner Duitsland werd verwelkomd. IOB presenteerde er de resultaten van de evaluatie van de gevolgen van de bezuinigingen op OS en hield een verhaal over de gevolgen van de SDG's voor evaluatiediensten (zie ook de inleiding). Andere thema's waren de evaluatie van partnerschappen en de evaluatie van humanitaire hulp (Ierland). Deelnemers spraken de wens uit om meer gezamenlijke evaluaties te doen, vooral op de terreinen conflict, migratie en opvang in de regio. In 2017 zal Duitsland gastheer zijn van de Nordic+-bijeenkomst.

DACH Treffen

IOB neemt op uitnodiging deel aan het zogenoemde 'DACH Treffen', de jaarlijkse bijeenkomst van Duitssprekende evaluatiediensten van Duitsland, Oostenrijk, Luxemburg en Zwitserland. IOB zou het DACH Treffen in 2016 organiseren, maar door volle agenda's is dit overleg verplaatst naar juni 2017.

De helpdesk van IOB

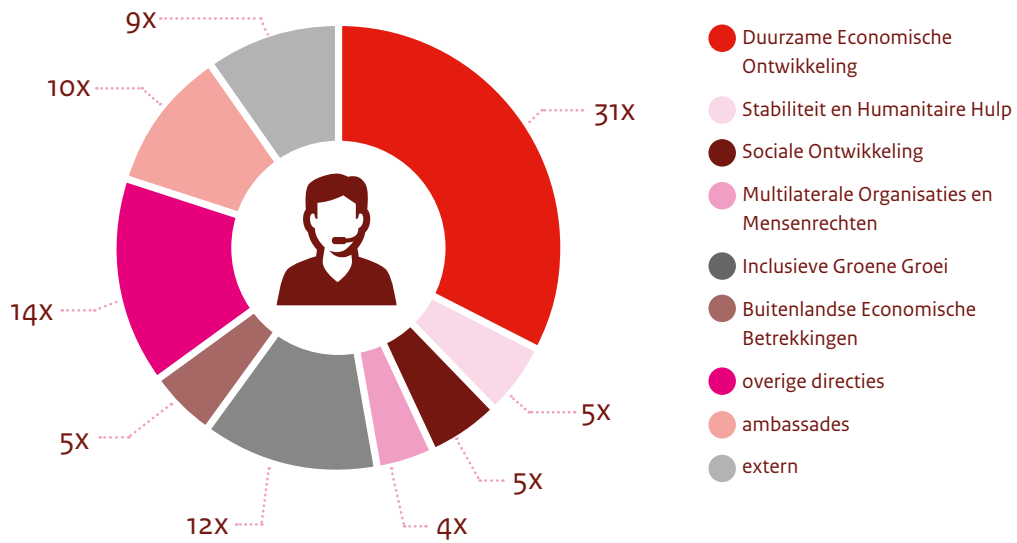
Ook in 2016 heeft de helpdesk advies gegeven aan directies en posten over de opzet en uitvoering van evaluaties die zij zelf organiseren (de ‘decentrale evaluaties’). Dit gebeurt op verschillende manieren en op wisselende momenten in het evaluatieproces – van het geven van schriftelijk commentaar tijdens het opzetten van een evaluatieonderzoek tot deelname aan een referentiegroep gedurende de evaluatie. IOB geeft desgevraagd ook advies over evaluatiebeleid en -onderzoek dat buiten het ministerie wordt geformuleerd dan wel uitgevoerd.

Er is in de afgelopen jaren een sterke stijging waar te nemen in het aantal adviesverzoeken dat bij de helpdesk binnenkomt. In 2014 kwamen nog zo’n 30 verzoeken binnen, in 2015 waren dat er al 61, en in 2016 ging het om 95 verzoeken. In ongeveer tweederde van de adviseringsverzoeken betrof het eenmalige verzoeken om mondeling en/of schriftelijk commentaar, maar in toenemende mate worden IOB’ers gevraagd om deel te nemen aan referentiegroepen. In 2016 gebeurde dit 33 keer. In enkele gevallen gaat het om grote, langlopende evaluatietrajecten.

Het totale tijdsbeslag voor deze werkzaamheden in 2016 bedroeg bijna 2.000 uur. Dit is een enorme stijging ten opzichte van voorgaande jaren. Ter vergelijking: aan de 61 verzoeken die in 2015 binnen kwamen werd ongeveer 510 uur besteed. Deze stijging kan deels verklaard worden door enkele intensieve begeleidingsprojecten van aanbestedingen, raamwerkovereenkomsten en portfolioschouwen die elk 80 uur of meer aan begeleiding vereisten.

In tien gevallen is advies gevraagd door een Nederlandse ambassade, en negen adviezen waren gericht aan organisaties buiten het ministerie. De overige adviesverzoeken waren allemaal afkomstig van directies van het ministerie in Den Haag (met name de directies Duurzame Economische Ontwikkeling en Inclusieve Groene Groei). De onderstaande figuur geeft een overzicht.

Aantal adviesverzoeken 2016

Een bijzondere vorm van advisering betrof een drietal trainingen op het terrein van monitoring en evaluatie voor stafleden van het ministerie in Den Haag en de Nederlandse ambassade in Rwanda.

Definities

IOB hanteert evaluatiecriteria die grotendeels overeenkomen met de criteria van het *Development Assistance Committee* van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO/DAC). De OESO/DAC-definitie hanteert vijf evaluatiecriteria voor de beoordeling van activiteiten: doelmatigheid (efficiëntie), doeltreffendheid (effectiviteit), impact, relevantie en duurzaamheid. IOB heeft daar het criterium coherentie aan toegevoegd.

De evaluatiecriteria worden toegepast op verschillende 'resultaatsniveaus', dat wil zeggen op het niveau van de *output*, *outcome* en *impact*, die op hun beurt zijn ontleend aan het logisch model of daarop gebaseerde resultaatketens waarmee de onderzoeker zijn bevindingen op een geordende en onderling samenhangende wijze kan presenteren. Hoeveel accent elk evaluatiecriterium krijgt, verschilt per evaluatie.

Doeltreffendheid

Doeltreffendheid of effectiviteit betreft de mate waarin de directe resultaten van de ontplooiende activiteiten (de *output*) bijdragen aan de realisatie van de geformuleerde beleidsdoelstellingen (de *outcome*). Een activiteit wordt als doeltreffend omschreven indien deze een aantoonbare bijdrage levert aan de verwezenlijking van de beoogde doelstellingen.

| 46 |

Doelmatigheid

Doelmatigheid of efficiëntie verwijst naar de mate waarin de behaalde directe resultaten van een activiteit (de *output*) opwegen tegen de kosten van de gekozen middelen (de *input*) en de manier waarop deze zijn ingezet. Het begrip geeft dus een verhouding weer (kosten/baten) en verwijst naar een resultaatniveau dat geverifieerd kan worden.

Relevantie

Relevantie betreft de mate waarin de effecten van uitgevoerde activiteiten bijdragen aan de realisatie van het uiteindelijke doel. Een activiteit was relevant naar de mate waarin de effecten zijn gegenereerd die het uiteindelijke ontwikkelingsdoel dichterbij hebben gebracht. Soms refereert relevantie ook aan de mate waarin de doelstellingen van een activiteit consistent zijn met de behoeften van de beoogde doelgroep of het land in kwestie.

Duurzaamheid

Duurzaamheid heeft betrekking op de mate waarin het gerealiseerde effect van een activiteit blijvend is. Dit begrip is daarmee een aspect van doeltreffendheid. Het kent verschillende dimensies, zoals sociaal-culturele-, institutionele-, politieke-, ecologische- en financieel-economische duurzaamheid.

Coherentie

Coherentie verwijst naar de mate waarin de doelen en resultaten van het beleid niet worden aangetast door andere vormen van beleid of de mate waarin de resultaten van verschillende beleidsinzetten elkaar versterken in het bereiken van de beoogde doelstellingen. Dit omvat zowel consistente beleidsmaatregelen die tegenstrijdigheden vermijden tussen verschillende beleidsterreinen, als de beleidssamenhang.

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

www.rijksoverheid.nl/bz-evaluaties

www.iob-evaluatie.nl

www.twitter.com/IOBevaluatie

www.oecd.org/derec

Afbeelding voorkant: *De 17 iconen van de Sustainable Development Goals (SDG's)* | United Nations

Foto afgeronde evaluaties - Buitenlandse Zaken: *Toeristen poseren bij het Seokchon meer in Seoul, Zuid-Korea, om foto's te nemen met een gigantische rubberen badeend, ontworpen door de Nederlandse kunstenaar Florentijn Hofman* | Peng Qian

Foto afgeronde evaluaties – Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking: *Een Palestijnse vrouw achter de kleuren van de Palestijnse vlag tijdens een expositie van muurschilderingen* | Majdi Fathi / NurPhoto

Foto lopend onderzoek – Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking: *Fruitslalletje in Nickerie, Suriname* | Willem Cornelissen

Foto lopend onderzoek – overige studies: iStock

Foto communicatie en samenwerking: iStock

Opmaak: Optima Forma bv i.o.v. Xerox/OBT | Den Haag
ISBN: 978-90-5328-488-9

© Ministerie van Buitenlandse Zaken | maart 2017

